

A
BORSODI
TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI

6



Edelény, 1999

A BORSODI TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI
6.

Edelény, 1999

A BORSODI TÁJHÁZ KÖZLEMÉNYEI 6

3. évfolyam 2. szám
1999. ősz

Szerkeszti:

**HADOBÁS PÁL és
LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ**

Technikai munkatárs:

SLEZSÁK ZSOLT

A borítón:

Kakasos szőttesmotívum Bódvaszilásról.

A Borsodi Tájház rajza. Mezey István grafikusművész munkája.

HU ISSN 1418 – 2211

Felelős kiadó: LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ, *a VRHK igazgatója.*

Készült a Városi Rendezvények Háza és Könyvtár számítógépes szöveg-szerkesztőjén és sokszorosító műhelyében 1999-ben.

Cs. Varga István

KALÁSZ LÁSZLÓ EMLÉKFÁJÁRA

Nemes hagyománnyá lett szép szokásunk, hogy írótaborunkban emlékfát ültetünk eltávozott író és költő barátaink emlékezetére. Most Kalász Lászlóra emlékezünk, akit 50 éves korában halálos betegség sújtott, de az ég mégis tizenhat évet adott neki, hogy életét és művét beteljesítse. Könyvei bizonyítják: tehetségével jól sáfárkodott, talentumát megőrizte, gyarapította.

Emlékfát ültetünk Kalász László emlékezetére, aki Bódva-völgyi szülőföldjének olyan büszkesége volt, mint a szalonnai Árpád-kori templom. Márai szerint Európa szellemi-lelki összetartozását a katedrálisok közötti láthatatlan kapcsolatok jelzik. Kalász ebbe a vonulatba illesztette be a szalonnai templomot: *„Német tatár török felett / őrizgettél magyar eget (...) csöpp példája kicsiny hazámnak / mindig mosolygok mikor látlak / folyton újulsz miként országom / — 'Erős várunk...' — fakad a számon.”*

A fa ősi szimbólum. *„Az Úristen kertet telepített az Édenben, keleten és oda helyezte az embert, akit teremtett. (...) a földből mindenféle fát sarjasztott, ami tekintetre szép és táplálkozásra alkalmas; azután kiszarjasztotta az élet fáját a kert közepén, meg a jó és rossz tudásának fáját.”* (Ter 2, 8–9) A „tekintetre szép” az esztétikumra vonatkozik, a „táplálkozásra alkalmas” a biológiai szükségletekre. Az élet fája az örök élet vágyát jelöli, a jó és rossz tudás fája pedig az emberi tudásvágyat szimbolizálja. Az idő tanúja a fák. Salamon temploma négyféle fából épült, a fák szimbóluma jelzi az Úr hatalmát, erejét, bölcsességét és győzelmét.

Az életfa őskép átfogó szimbólum. A szimbólumok egyetemes nyelvén minden nép ismeri az eget a földdel összekötő fát, a világot tartó sátorfát vagy a sámán botját, amely a pogány hitvilágban is azt érzékelte, hogy a földi világ érintkezik az égi szférával. Az életfa gyökerei a transzcendens világba nyúlnak, az ember teljes élet utáni vágyát szimbolizálják. A zoltárból tudjuk: *„Az igaz ember olyan lesz, mint a fa a dús vizű patak partján, mely idejében termi gyümölcsét.”*

A fa szimbóluma kimondja az ember sorsát. Móra Ferenc az egyik novellájában arról a fáról ír, amelyet testvére születésekor ültettek. Amikor a fa elszáradt, a testvére is meghalt. Ismeretes a pszichoterápia gyógymódja, amikor az orvos arra kéri a beteget, képzelje magát kiszáradó félben lévő fának, amelyre hullani kezd az éltető eső. A fa talán a legősibb szimbólum, amellyel az ember először ragadta meg a növekedés misztériumát, a világ és az ember fejlődését. Ismeretes igehely Pál apostol fa-értelmezése. *„Én ültetem, Apolló öntözte, de a növekedést Isten adta.”*

Költészetünkben hatalmas és gyönyörű vonulatot alkot a fa motívumköre. Csupán jelzésszerűen említtem meg Janus Pannonius Egy du-nántúli mandulafához, Baróti Szabó Dávid Egy ledőlt diófához című versét. Berzsenyi „Agg diófája alatt tüzét gerjeszti.” Petőfi vallomása: „Fa leszek, ha fának vagy virága.” Ady a Magyar fa sorsát fürkészi. (Tóth Árpád diófáját az aradi szülőház kertjében nemrég vágta ki az új tulajdonos.) Reményik halotti beszédet mond hulló faleveleknek. Versében „Fent Isten jár a csúcson”, hegyek és fák csúcsain örökdi a gondviselés. Reményik nyomán Kányádi is azt vallja: „Valaki jár a fák hegyén”.

Nemes Nagy Ágnes Fák című versének intelme: „Tanulni kell. A téli fákat / Ahogyan talpig zúzmarások (...) Meg kell tanulni azt a sávot, / hol a kristály már füstölög, / és ködbe úszik át a fa, / akár a test emlékezetbe (...) meg kell tanulni itt a fák / kimondhatatlan tetteit.” Lator László Fa a sziklafalon című verse a létezés drámaiságát összegezõ szimbólum. A kivetettségben kiküzdött szépség értelme: „mondhatatlan szépsége — árvasága”. Illyéstől tudjuk: „A szél kihívására a fa gyökereivel válaszol”. Tamás Menyhért „szövetségben a fákkal” éli sorsát.

János evangéliumában a gyógyuló vak járkáló fáknak látja az embereket. Jeszenyin Fekete emberének iszonytató, valóban terribilis — látomása: „Fagyos az éjszaka. / Keresztutak néma magánya. / Ablakból nézem (...) Vonuló lovasokként / kertembe gyűlnek a fák.” Kalász Lászlót vonzották a „Jeszenyin-kék távolok”, de ő otthon maradt, egybeforrt az ország szélére vetett szülőföld népével, sorsával. A föld és a rajta termő fa egymást gazdagító kölcsönösségét bizonyítja az *Anyámnak kontya van...* remeklés. A dalköltő a látványból remek látomást bont ki, amelybe egzisztenciális élményeit vetíti bele.

Az édesanya „termő ékes ág”, az életfa szimbóluma, gyümölcstermő fa. Kontya kerek, mint egy, „meleg / eső utáni éjszakán / sötét és dús a lomb a fán”. Az emberi tapasztalat bensőséges ősi elemeiből építkezik: Anya és (gyümölcs)fa, konty és lomb, ezeket a kerektség vizuális élménye, a látvány rendeli egymás mellé. Titkokat rejt a „meleg / eső utáni éjszaka”. Az emberi létezés, a teremtés, az anyaság, az életfa titka érződik a kozmikus lét teljességében. A verszárás közismert: „Csak akkor leszek a kedvesed / ha kerek kontyod lesz neked, ha mint anyám: első jajomra / gyógyírt találsz minden bajomra.”

Hamvas Béla fejti ki: *a föld és a rajta termő fa egymáson szépül és gazdagszik. „A fa állandó növekedése, mélységekből való ömlése zavartalan, mert a táplálékkal egybenőtt. Életével szakadatlan érintkezésben van. Növése szünet nélküli.”* A fa és a földi példája: „... aki ad, mélyebbről van kötve, mint az, aki kap... Aki ad, az elfogadóra jobban rá van szorulva, mint aki elfogad, az adakozóra. Hálája mélyebb, büszke-

sége is, ami a földé.” A fa példájának tanulsága: „Tiszta szívvel élni, ez az, amit a bölcsék gondolnak s a bölcsőbbek tesznek.”

Kalász László a Tokaji táborban is sok embert ajándékozott meg szeretetével, jókedvével, barátságával. Azt vallotta „A líra / gyönyörű madár”. Megtalálta a mítoszt, „a mesét / egy hóvirág tövében...”. Neki a Kalevala egyszerre élmény, látás- és szemléletmód is. Nagy László „Kinek fáj emberek, / ha az élet ér-fala átfagy / s dűrrenve megreped?” kérdésének Kalász László-i alakváltozata: „kinek fáj ennyi fájdalom / hogy jaj helyett dől szájamon / az ének”. De profundis kiáltott: „Vad ujjal int / az intelem: ki véd meg engem istenem!” Célja volt: „Fölemelni e tájat”. A „kő-idő lezuhogott”. Ratkó József igazát életével példázta: „Mindenütt lehet élni, / Mindenütt kell élni. / Meg kell tudnunk lakni ezt a hazát / és szolgálni azzal is, hogy beléhalunk.”

Görömbei András írta le Nagy Lászlóról szóló nagymonográfiájában a „bartóki dal” ismérveit. Az ő eredményeinek fényében kutatta Kalász László „bartóki dalait” Jánosi Zoltán. Meggyőzően bizonyítja, a dalköltő Kalász László Erdélyi József, Sinka István, József Attila, Nagy László örököse, Jeszenyin és Lorca Bódva-völgyi rokona, aki kortárs líránkban „a népdalból és a magyar költészet 'bartóki vonulatából' feléje hullámzó örökséget a folklór terepeiről tovább dúsitva fejleszti ki jellegzetes 'lét-helyzet-sűrítő' dalait.”

Kalász László döbbenetes vallomása: „golgoták a domboldalak / gondjaim már feszületek / mosom kezem Bódvánk vizében /utána felfeszülhetek”. Mégis a hitvestől, az utódoktól is áldáskívánással búcsúzott: „gyümölcs vagy gömbölyű / egyetlenegy falat / gyümölcsből csengettyű / gyümölcsből zuhatag / ígéletgyönyörű / jövőnknek jele vagy / gyümölcsöző ölü.” Végül hagyta ránk erős hitét, azt a bizonyosságot, hogy elmúlnak földi dolgaink, „de ez az ég / de ez a szél / de ez a domb / ez az ér / megmarad”.

A Hetek négy főre fogyatkoztak. Ágh, Bella, Buda, Serfőző mindig megvallotta Kalász László iránti szeretetét. Serfőző Kalászt köszöntve is azt vallotta: „Élni segít a dal”. Ágh István Havas gyászjelentésben örökítette meg a költőtárs perkupai temetését és tanulságos versben búcsúzott barátjától. Bella István *Virágrög Kalász László sírjába* című versét így zárja: „Most földbe vet, le is arat, / fénnyé öröl, zsákjába rak / a Gazda; ami vagy, az legyél, / Kalász voltál. Most már kenyér.”

Elhangzott 1999. augusztus 18-án a Tokaji Író-táborban Kalász László emlékfájának ültetésekor, megjelent: Új Hevesi Napló 9. évf. 10. sz. (1999 október) p. 42–44.

A KÖLTŐ NEVÉT VETTÉK FEL

*Múcsony általános iskolája 1991. október 16-án
Kalász László József Attila-díjas pedagógus-költő nevét vette fel.*

Az ünnepségen részt vett az elhunyt költő felesége és gyermekei, az Oktatási Minisztérium képviselőjében Kecskés Éva és Kiss Péter miniszteri tanácsadók, országgyűlési képviselők, a megyei önkormányzat képviselője és a község vezetői, a képviselő-testület tagjai. Az avatóbeszédet Cs. Varga István, az ELTE tanára, irodalomtörténész mondta, melyben méltatta a költő emlékét. A Nagyközségi Önkormányzat nevében Viszlai Viktor polgármester zászlót adományozott az iskolának.

Áldás az iskolára

A református és görög katolikus egyház képviselői: Négyesi Magdolna lelkésznő és Béres Miklós püspöki helynök Isten áldását kérte az iskolára, a nevelőkre, diákokra. Az emlékműsor a tagiskola falán elhelyezett tábla leleplezésével folytatódott, majd itt is elhangzottak a költő versei Kulcsár Imre színművész tolmácsolásában és Dinnyés József dalénekes megzenésített előadásában. Ezután nagyszabású gálaműsorra került sor.

— Az országban az egyetlen ruszin nyelvet oktató iskola vagyunk — tudtuk meg Eperjesi Istvánné igazgatótól —, s a nyelvtanuláson kívül a hagyományokat is szeretnénk megőrizni a tanulóknak az átnyújtott ismeretanyag keretein belül. Ezt bizonyították a ruszin nyelvet tanuló diákok a bemutatott ruszin nemzetiségi táncukkal.

A rendezvény színvonalas, jól szervezett, kivitelezett lebonyolítása az iskola dolgozóinak, tanulóinak, a fenntartó önkormányzatnak, a társintézményeknek, szülői munkaközösségnek példaértékű összefogásának eredménye. Az esemény megszervezése, lebonyolítása Eperjesi Istvánné igazgató, Kovács Lászlóné igazgatóhelyettes és Juhász Eleménné magyar szakos tanár érdeme.

É-Mo. — 55. évf. 247. sz. (1999. okt. 22.), 7. p.

ÉVFORDULÓK

Zsirosné dr. Jobbágy Mária

Múcsony 780 éves

**Tisztelt Ünneplő Közönség! Tisztelt Vendégeink!
Kedves Múcsonyiak!**

Ünnepelni jöttünk össze ma, augusztus 6-án községünk 780 éves évfordulóján.

Az embert az ünneplés, az ünnepi alkalom a szürke hétköznapokban örömtelivé teszi, reménykedővé, boldoggá. Ma itt mi is mindannyian boldogok vagyunk, mert öreg falunkat mint egy nagy család ünnepljük.

Szülőfalu — ez a szó minden emberben felidézi elsősorban a boldog gyermekkort. Mi múcsonyiak, akiknek ez a falu szülőfalunk, tudjuk, hogy mit jelent a kurta Pizondor, a hosszú Bozsnya, a csöndes Debrő, Debricske, a hús vizet adó Budovanka. E szavak gondtalan, felhőtlen gyerekkori emlékeket idéznek fel.

Ez a hely, a templomtér, ahol most vagyunk, falunk legszebb pontja. Jóleső békességet, szeretetet áraszt, és ha körbetekintünk, büszkeséggel tölt el. Nincs méltóbb hely a faluban e nap megünneplésére. Ez a templomtér — az esténként messziről világító templommal együtt — csodálatot, a nem helybeliekben talán némi irigykedést is kivált.

A hagyomány augusztus 6-át tette a település születése napjává, ami éppen pusztulása napja volt. Hiszen tudjuk, ezen a napon 1878. augusztus 6-án a cséplést végző parasztok pipájából kieső kis parázstól a száraz szalma lángra lobbant, az akkor még szalmatető házak lángba borultak és a falu nagy része leégett.

Honnan tudjuk, minek alapján állítjuk, mivel bizonyítjuk a 780 évet? Most nézzük a falu történetét röviden.

Mielőtt néhány mondatban visszanyúlnánk a régebbi korokig, el kell mondanom, hogy B. Tóth Illés tanár úr helytörténeti kutatásaival a falu történetének feltárásában a legtöbbet tett, vitathatatlan érdemei vannak és ezért a legnagyobb elismerés illeti. Ő kutató, történész és aranydiplomás történelemtanár. A három évvel ezelőtt megjelent kiadvány, melyet szerkesztett,¹ az utána jövő kutatók munkáját könnyítette meg.

Történelmi dokumentumokból tudjuk, hogy Múcsony az 1200-as évek elején már létező település volt. A borsodi várhoz tartozott, és lakosai a várkatonák.² A Várad Regestrum 1219-ben Mulchun néven említi. Ez az első írásos említés. A falu megnevezése latinul: villa **Mulchun**. A község neve az 1500-as években kezdett kialakulni, több változaton keresztül — Muczon, Muchyon — a Múcsony írásmód vált véglegessé.

A szájhagyományból a falu elnevezésének kialakulására ismerünk olyan változatot is, miszerint az északról a szendrői vásárra irányuló kereskedelem útvonala itt a Sajó völgyében vezetett. A Sajó pedig gyakran kiöntött. A közlekedés terhessé, az út járhatatlanná vált. A felvidékről levonuló szláv ajkú fuvarosok a mocsaras, sáros útszakaszon kínlódtak, küszködtek — amit a **kínlódik** igével fejeztek ki — orosz мучиться → Мучень (Múcsony).³

Tudjuk, hogy 1241–42-ben Magyarországot tatár támadás érte. Ekkor, 1241-ben, a tatárjárás idején Borsod vára is elpusztult. Csatározások folytak Múcsony és a Császtza közötti dombokon.⁴ A tatárjárás nyomait mutatják a Császtához közeli **Tatárka-dűlő** elnevezés és az a tömegsír, amelyet az iskola 1910-es építése alkalmával találtak. Ebből a tömegsírból ép tatár turbánok, női és gyermek hajfüzérek és díszek kerültek elő.

Az 1300-as években a település pápai tizedet fizetett. A 1400-as években a község a Czudarok birtokában van, majd a Perényiek is birtokosok lesznek.⁵ A XV. század közepéig a falu földesurai a Felediek, a Lorántffyak. A Lorántffy rokonság révén a falu **Rákóczi** birtok is. A későbbi birtokosok közül megemlíthjük még a Jekelfalusy családot, valamint a Csáky, Gulácsy, Losonczy családokat is.

Az 1500-as években a **törökellenes** hadjáratok idején a település a török adófizetője lett. 1554-ben Múcsonynak 24 adóköteles háza volt.⁶ A portyázó török katonaság esetenként végső romlásba taszított egy-egy vidéket. A borsodi tájak az 1600-as években sokfelé mutatták a pusztulás képét. Az 1548 és 1700 közötti adóösszeírások idején rendre lakatlan, pusztta helyként szerepel sok borsodi falu. Ebben az időben — tehát az 1500-as évek közepétől 1700-ig — Múcsonyt is lakatlan pusztaként tünteti fel az összeírás. Erre két időpontot is találunk: 1550, és 100 év múlva, 1650 tájkán.⁷

A 1500-as években terjedő **reformáció** hatása ide is elért. Múcsony is református lett. A disznóshorváti református egyház leányegyházát képezte. A később betelepülők görög katolikus vallása erősebb, és ezért a

múcsonyi református egyház elsorvad és felszívódik a görög katolikus egyházba.⁸

A török támadásokat követően a magyar történelem másik állomása az 1604–1606 közötti Bocskai szabadságharc. **Bocskai** István a hajdúk vezére volt. A Bocskai vezette harcok kiterjedtek errefelé is, községünk csatározások színtere. „A császáriak Szuhakállótól a Biriny völgyön át Edelény felé vették útjukat” — így beszél a krónika.⁹

Miután az utóbbi néhány évben Múcsony mint ruszin település többször ad hírt magáról, és nem biztos, hogy mindenki tudja, kik azok a ruszinok, honnan jöttek ide, mikor és miért, ezért fontosnak tartom, hogy erről itt most néhány mondatban szóljak. Ehhez ki kell tekintenünk egész Borsod megyére, és településünket úgy vizsgálni.

Nos, az 1600-as évek végén, az 1700-as évek elején, amint láttuk, előbb a török pusztítás, majd a Rákóczi szabadságharc és a pestisjárvány Borsodban a népesség pusztulását hozta. Ebben az időszakban Múcsonyt is pusztaként említik. A pusztán hagyott települések felé vették útjukat a távolabbi hegyvidéki területek jobb életkörülményeket kereső lakói. A földbirtokosok, hogy a települési kedvet elősegítsék, a letelepedéshez kedvezményeket is adtak. 1728-ban még mindig 103 egykor lakott, de időközben pusztává vált település volt Borsod megyében. Ezek közül is a legtöbb pusztatelepülés a szendrői járásban volt. Akkor Múcsony is a szendrői járáshoz tartozott. Az 1730-as években már lakottá válik: Abod, Dövény, Kurityán, Múcsony, Ormos, Kazinc, Garadna, Finke, Hangács. Borsod szinte valamennyi településére ekkor távoli vidékekről nem magyar, hanem idegen ajkú telepesek költöztek.¹⁰ Dokumentumok alapján tudjuk, hogy ezen települések lakossága lengyel, szlovák, ruszin. Ők északról, a Kárpátokból indultak déli felé jobb megélhetést keresni. Legújabb ismeretek szerint a megye legkorábbi ruszin telepei Múcsony, Viszló, Rakaca.

Ebben a korban az egyház számára készült egyházlátogatási jegyzőkönyvek — *canonica visitatiok* — mutatják a nemzetiségi viszonyokat. Az egyháznak fontos volt hívői számát felmérni, a felekezeti viszonyokat pontosan megismerni, hogy az új vallási rend érdekében milyen szokásokat, hagyományokat kell figyelembe venni.

A betelepült, nem magyar ajkú lakosok — akiket a közelmúltig tótoknak, szlovákoknak hívtak — görög katolikusok voltak. A görög katolikus vallást a breszt–litovszki (1596), ungvári (1646), unióval ruszin papok teremtették meg, amikor is a keleti szertartás megőrzésével elismerték a pápa fennhatóságát. Tehát Múcsony az 1600-as évek végétől,

az 1700-as évek elejétől ruszin ajkú görög katolikusokkal települt be. A ruszinok innen tovább is mentek délre, a Bácskába.¹¹

Múcsony 1747-ben tehát már ismét parókia.¹²

A település történetét kutatva olvashatunk arról is, hogy a görög katolikus hívek a mai Dövényből áthozták fatemplomukat, mert a reformáció elől áttelepedtek Múcsonyba.¹³

1806-ban a múcsonyi görög katolikus egyháznak 29 filiája van,¹⁴ 1797-ben már kőből épült új temploma is, fazsindellyel fedve. Ezért történhetett, hogy az 1878-as tűzvészben a templom is áldozatul esett, még a harangok is elolvadtak.

Az 1878-as tűzvész nemcsak a falu nagy részét és a templomot pusztította el, hanem a lelkészlakot, az iskolát és a községházát is. A leégett templom és község emlékére a templom melletti téren gótikus fogadalmi kápolnát építettek a Szeplőtelen Lourdesi Szűz tiszteletére.

Ezért a leégés emléknapján, augusztus 6-án mindig a kápolnában van az ünnepi szentmise.

Fényes Elek (1851) adatai szerint „Múcsony (...) a Felső-Nyárád felé Gömörbe vezető országútban, lapályos sík vidéken (van.) ... A föld második osztályú, jó művelés mellett termékeny, a rétek kövérek, csak hogy a Bodva és Szuha vizek által, a dusnoki részen pedig a Sajó által is gyakran rongáltatnak. Lakóház van a helységben: 169, lakos 882.”¹⁵

Az 1892-es eperjesi schematizmus szerint Múcsony, a vidék legnagyobb és legrégebb paróchiája, az anyaegyházon kívül 58 filiával rendelkezik. Ekkor Múcsosynak 1325 lakója van és a településen 266 ház van. Az 1325 lakóból görög katolikus 1084, római katolikus 122, ezenkívül van: zsidó 75, evangélikus 37, ágostai 7 fő.¹⁶ *(Az evangélikus és az ágostai ugyanaz a felekezet/vallás. A szerk.)*

1940-ben még mindig 14 filiája van a múcsonyi görög katolikus anyaegyháznak. Ezek a következők: Alacska, Berente, Borsod, Borsodszirák, Császtapuszta, Edelény, Finke, Hodály-puszta, Kondó, Kopaszföld, Parasznya, Ragály, Sajószentpéter, Sáp-tanya.¹⁷

1909-ben lett a település paróchusa Vaskovics Antal. Ő az addig ószláv nyelven végzett istentiszteleteket és hitszónoklatokat magyar nyelven tartotta. Hasonlóképpen az iskolák tanítási nyelve is kizárólag magyar lett. Az ő idejében épült 1910-ben a ma is meglévő emeletes iskolaépület, amely a maga idejében „díszévé lehetett a megye bármely városának” is. Ugyanakkor épült a jelenlegi lelkészlak. Vaskovics Antal — akinek sírja a múcsonyi temetőben van — aktív egyházi, talán úgy is

mondhatjuk, közéleti személyiség volt: főesperes, helynök, pápai kamarás. Azt olvashatjuk róla, hogy vallásos tárgyú irodalmi munkásságot fejtett ki.¹⁸

A település fejlődése 1910-től nagyobb lendületet kapott. Fejlődésére nagy befolyást gyakorolt a község felső végén a Bratt János által megnyitott kőszénbánya és az általa felépített téglagyár.

Bratt János azonban az itt megnyitott bányával a téglagyárat üzemeltette, annak energiaszükségletét elégítette ki. Az első bányát nem Bratt János nyitotta. A dokumentumok között találtunk egy korábbi időpontot: 1897. „Amikor 1897. augusztus 8-án megnyitották a Szirmay-féle múcsonyi bányát, az ünnepi misét a szabadban, sátorban tartották”.¹⁹ 1902-ben is történt bányanyitás Múcsonytól²⁰ keletre, ami Galán György helyi lakos nevéhez kötődik, de kisebb bányák később a Szuhakálló felé eső részen is nyílnak.

Albert I. akna története 1917-ben kezdődött.²¹ Ekkor szerezte meg a múcsonyi terület szénjogát a Magyar Államkincstár, illetve a DIMÁVAG. Nevét Hibbey Hosztyák Albertről, az akna első műszaki vezetőjéről kapta, az itt dolgozók kívánsága szerint. 1921–25 között felépült a lakótelep, amit Alberttelepnek nevezünk. Abban az időben Vaskovics Antal így ír róla: „van egy szép bányatelep, amely a községnek nagy ékessége, és kereskedelmi szempontból is a lakosságra nézve nagy fontosságú, mert sok mindenét, amit távoli piacokra kellene elvinni, a bányatelepen tudja értékesíteni.”²²

Tudjuk, hogy a bányák megnyitásáig a lakosság alapvetően a mezőgazdaságból élt. Az 1900-as évek elejétől, amikor a bányákat feltárták, ez a kép megváltozott. 1900-ban a mezőgazdaságból élnek 1200-an és csak 57-en az iparból. 1941-ben már 1300-an az iparból és 730-an a mezőgazdaságból. 1960-ban pedig a mezőgazdaságból 386-an és az iparból 2000-en élnek.²³ A bányauzem nemcsak Múcsony község lakosságának biztosított jó kereseti lehetőséget. A szomszédos Szuhakálló, Izsófalva, sőt több mint 10 távolabbi községből találtak itt munkát és jobb megélhetést a bérelt autóbuszokon ideutazó bányászok. A lakótelep lakóinak egy része Romániából áttelepült bányász volt. A bányatelep az 1980-as évek elejéig megőrizte eredeti hangulatát. Üzemelésének 65 éve alatt Albert I. lejtősakna a borsodi szénmedence egyik legjobban szervezett bányája volt.

A borsodi bányásztelepülések bányászainak vallásos életét, lelkipásztori ellátását meg kellett oldani.

Az egri érsek első lépésként legalább az iskolai hitoktatás rendszerességét kívánta biztosítani. 1929-ben a MÁVAG az általa fenntartott ormospusztai és alberttelepi iskolák részére önálló római katolikus hitoktatói állást szervezett. Az érsek Ormospusztához csatolta fiókegyházként az Edelényi plébániától Múcsonyt.²⁴

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Kevesen tudják az országban, hogy ez a kis borsodi település Rómában, Vatikán állam közigazgatási nyilvántartásában, mint egyházi központ, Adminisztratura központja van bejegyezve. Ezért sok hivatalos levél és közlemény érkezik a parókiára a Vatikánból, illetve a magyarországi egyházmegegyék püspöki székhelyéről.

Két hónapja itt, Múcsonyban ünnepeltük az Exarchátus fennállásának 75-ik évfordulóját. Mi is az Exarchátus, és miért Múcsony a központja?

Trianon után 21 parókia, amely Trianonig az Eperjesi Egyházmegyéhez tartozott, Magyarország területén maradt. Ez a 21 parókia önálló egyházkormányzati egység lett, azaz Apostoli Adminisztratura, Exarchátus. Kormányzását Vaskovics Antal helynök parókus végezte. Megszakítással 1989 óta Múcsony újra nemcsak irodai központ, hanem helynöki székhely is, amint volt Vaskovics Antal idején. Az Adminisztratura legjelentősebb parókiája ma is Múcsony, 1460 hívé-
vel.²⁵ Múcsony területen 17 kőkereszt hirdeti a múcsonyiak vallásosságát, Istenbe vetett erős hitét.

Templomunkat 1925-ben kereszthajó hozzáépítésével bővítették, így kapta mai formáját. Művészetileg a templom két legértékesebb képe az XVII. századi Istenszülő kép, mely vászonra festett és fára ragasztott, és a XVIII. századi Szentháromság kép. Értékük felbecsülhetetlen!

Tisztelt Ünneplő Közönség! Kedves Vendégeink!

Múcsony kis borsodi település. Nem is gondolnánk, hogy a múlt században élt nagy magyar festőt, Szinyei Merse Pált, a Majális festőjét szoros szálak fűzték településünkhöz. Visszaemlékezéseiben kisgyermekkoráról ezt írja:

„Később Mucsonyba, Borsod megyébe kerültünk, itt lakott anyám nagyanyja, özv. gróf Csákyiné, született Jekelfalusy Terézia. Ezen a helyen mi gyerekek egy dombon pincéket ástunk a homokban. Üveges hintón mentünk innen tovább, nagy igáslovak húzták a kocsit”...²⁶

A továbbiakban említést teszek még arról, hogy Majthényi Károly, az ismert szobrászművész múcsonyi kapcsolataira szintén találunk bizonyítékokat: Majthényi Károly 1914-ben Edelényben született, édesapja

római katolikus kántortanító. Sok gyerekük van, ezért nagynénje, anyja testvére, segíti őket. Így nevelkedik ő Múcsonyban, Mánik Sándor bányatulajdonosnál, és ők támogatják művészi pályára való kerülését. Majthényi Károly 1990. november 16-án halt meg Szombathelyen. Ez év augusztus 20-án munkáiból gyűjteményes kiállítás nyílik az Edelényi Tájházban.

A múlt század végén megjelent Egyházi írók csarnoka című könyvben találjuk dr. Jekelfalusy Vincze nevét, aki 1802-ben született Múcsonyban. Nagyszombaton végzett teológiát. Esztergomban, Érsekújvárott volt káplán, pozsonyi, majd esztergomi kanonok, szepesi megyéspüspök, majd pozsonyi prépost és ezt követően székesfehérvári megyéspüspök. 1874. május 15-én halt meg Rómában.²⁷

A múltból átlépve a JELEN-be, szeretnék most arról beszélni, mit adott ez a kis borsodi település a nagyvilágnak.

1) Elsősorban Isten dicsőségére és a görög katolikus egyház szolgálatára közel 10 görög katolikus papot és majdnem ennyi papnét nevelt fel.

2) Múcsony szülőiteit megtaláljuk napjainkban is egyetemi katedrán az ország különböző egyetemein. Közel egy tucat az innen elindult középiskolai tanárok száma is.

3) Nagyobb gyűjtőmunkát igényelt volna, ha számszerűsíteni szeretnék az összes innen induló jogász, közgazdász, mérnök, gyógyszerész és egyéb diplomások számát.

4) A nagyvilágban híre ment annak az igyekezetnek és segítőkészségnek, amit ez a falu vállalt fel Kaulics Illés révén az elmúlt télen az otthon nélkül maradt ukrain gyerekek több hónapos ellátásával. Ennek az áldozatvállaló munkának méltó erkölcsi elismerése, hogy ez év január 7-én a falunkba látogatott a magyarországi ukrán nagykövet is a gyerekekhez az ortodox karácsony megünneplésére.

5) 10 évvel ezelőtt dokumentumfilm készült Múcsonyról, amelyet az újvidéki és a belgrádi televízió az akkor még békés Jugoszlávia–szerte mutatott be. Bemutatta ennek a kis borsodi településnek lakóit, életét.

6) Ma pedig már a még fejlettebb technika és a falu sorsa iránt nem közömbös emberek munkájának eredményeképpen az interneten HONLAPJA van Múcsosynak. Jóleső érzés reggelente vagy esténként Amerikából, Új-Zélandból, vagy Ausztráliából érkező sorokból látni, hogy figyeli a nagyvilág településünk eseményeire.

Az Internet is hírül adta a világnak, hogy falumúzeum, ruszin múzeum található Múcsonyban, hogy a falu lakosságának kérésére a helyi

általános iskolában újra tanítják a ruszin nyelvet, és van ruszin önkormányzat is.

A kiemelkedő tehetséget és szorgalmas igyekezetet nem csupán a diploma fémjelzi. A község kultúrotthonában e szép jubileumra készített kiállítások látványa jóleső érzéssel tölt el. Öröm látni:

— Kohut Lukács felbecsülhetetlen értéket jelentő faragott óráit. Hiszem, hogy méltán büszke lenne rá fővárosi múzeum is. Unokája, Zsuzsa üvegfestményei a nagyapától örökölt tehetséget bizonyítják.

— Pásztorné Nahaj Anna kezemunkája, zsinórcsipke–kiállítása már a főváros és az egész ország lakosságát gyönyörködtetik. Legyünk rá büszkék mi múcsonyiak. A ő igyekezetének köszönhető, hogy könyvben is leírta, ezáltal taníthatóvá és elsajátíthatóvá tette ezt a munkát. A most kiállított csipkék az ő tanítványainak munkái.

(A fafaragó mesterek munkái, a hollóházi porcelán festője és Kaulics Illésné Mezey Csilla képei mind e falu gazdagságát mutatják.)

Nincsenek kiállítva, de tudunk róla, hogy a falujába visszatért Krehlik Mihály bútorainak minősége külföldi vevőket elégit ki.

A külföldön élő Vladimír Katalin Múcsony–képei hűen idézik a 40 évvel ezelőtti múcsonyi utcákat, múcsonyi életet.

Ezeket a példákat nem a teljesség igényével soroltam, természetesen nem szeretnék senkit megsérteni, és elnézést kérek azoktól, akiket nem említek.

Az utóbbi években, évtizedben nagy lendületet mutatnak a helytörténeti kutatások, amelyek közül a legátfogóbb a bevezetőben említett B. Tóth Illés tanár úr szerkesztette Múcsony története, ez a 70 oldalas munka. Ezenkívül készültek helytörténeti tárgyú egyetemi, főiskolai diplomamunkák: Forgonyé Viszlai Margit az Exarchátus történetét dolgozta fel,²⁸ dr. Gergelyné Szabados Dominika a görög katolikus egyházi és népi szokásokat kutatta és írta le.²⁹ Ugyancsak születtek tudományos publikációk a múcsonyi nevek eredetéről.³⁰

Filkóházi Zoltán fáradhatatlan igyekezetével, mellyel a múzeumot létrehozta, a múltat átmentette a mába. Ezek mellett kutatja és átmenti a múcsonyi szólásokat, a közmondásokat, a népi élet kifejezéseit ruszinul.³¹

Kedves Múcsonyiak!

Ma, augusztus 6-án, ezen a kettős ünnepünkön a görög katolikus Úrszínváltás ünnepén és településünk jubileumán visszatekintünk az eltelt 780–800 vagy akár 1000 év történetére.

Látjuk, hogy van mit ünnepelnünk. Úgy gondolom, nyugodt szívvel mondhatjuk, hogy méltó utódai vagyunk elődeinknek.

Őseink nekünk örökül hitet hagytak, templomot emeltek, itt a Sajó völgyében hazát teremtettek. Mi pedig a jó Istentől kapott talentumainkat nem ástuk el: igyekeztünk és igyekszünk tudásunk szerint településünk és saját magunk javára dolgozni, hívő módra élni és ezt a hazát tovább építeni.

*Elhangzott: Múcsonyban, a település 780 éves évfordulójának ünnepén,
1999. augusztus 6-án.*

Jegyzetek

- ¹ Vázlatok, adatok Múcsony nagyközség történetéből. Szerk.: B. Tóth Illés, Múcsony, 1996.
- ² B. Tóth Illés: Községeink a feudalizmus korában. In: Edelény múltjából, Edelény, 1973.
- ³ Pesti Frigyes: Borsod vármegye leírása 1864-ben. Miskolc, 1988.
- ⁴ B. Tóth Illés: Községeink a feudalizmus korában. In: Edelény múltjából, Edelény, 1973.
- ^{5,6} Borovszky Samu: Borsod vármegye története a legrégebbi időktől a jelenkorig. 1. kötet. Bp. 1909.
- ⁷ Veres László: Borsod megye etnikai arculatának változásai a 18. század első felében. In: Interetnikus kapcsolatok Északkelet–Magyarországon. Miskolc, 1984.
- ⁸ Magyar városok monográfiája. Szerk.: dr. Kalmay Béla és Leszih Andor. A magyar városok monográfiája Kiadóhivatala, Budapest, 1929.
- ⁹ B. Tóth Illés: Községeink a feudalizmus korában. In: Edelény múltjából, Edelény, 1973.
- ¹⁰ Veres László: Borsod megye etnikai arculatának változásai a 18. század első felében. In: Interetnikus kapcsolatok Északkelet–Magyarországon. Miskolc, 1984.
- ¹¹ Labos Fedor: Istorija Ruszinoh Bacskej, Srimu i Slavoniji 1745–1918. Vukovár, 1979.
- ¹² Szónoczkzy János: Múcsony története politikai és egyházi vonatkozásban. Kézirat.
- ¹³ Magyar városok monográfiája. Szerk.: dr. Kalmay Béla és Leszih Andor. A magyar városok monográfiája Kiadóhivatala, Budapest, 1929.
- ¹⁴ A Munkácsi görög katolikus püspökség lelkészszégeinek 1806. évi összeírása. Szerk.: Udvari István, Nyíregyháza, 1990.

- ¹⁵ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, Pesten, 1851.
- ¹⁶ A magyar korona országainak helységnevtára. Szerkesztette: dr. Jekelfalussy József, 1892.
- ¹⁷ A miskolci görög szertartású katolikus apostoli kormányzóság története, területi és személyi adatai. Fennállásának 15. éves évfordulóján. Ludvig István könyvnyomdája, Miskolc, 1940.
- ¹⁸ Miskolc és Borsod–Gömör–Kiskont vármegyei községek. Szerk.: dr. Halmay Béla és Leszih Andor. A magyar városok monográfiája Kiadóhivatala, Budapest, 1929.
- ¹⁹ Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Szent István Társulat, Budapest, 1985.
- ²⁰ Vázlatok, adatok Múcsony nagyközség történetéből. Szerk.: B. Tóth Illés, Múcsony, 1996.
- ²¹ Vázlatok, adatok Múcsony nagyközség történetéből. Szerk.: B. Tóth Illés, Múcsony, 1996.
- ²² Magyar városok monográfiája. Szerk.: dr. Kalmay Béla és Leszih Andor. A magyar városok monográfiája Kiadóhivatala, Budapest, 1929.
- ²³ Borsod–Abaúj–Zemplén megye története és legújabb kori adattára, Miskolc, 1970.
- ²⁴ Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Szent István Társulat, Budapest, 1985.
- ²⁵ Vázlatok, adatok Múcsony nagyközség történetéből. Szerk.: B. Tóth Illés, Múcsony, 1996.
- ²⁶ A Majális festője közelről. Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések. Válogatta: Szinyei Merse Anna, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- ²⁷ Zelliger Lajos: Egyházi írók csarnoka. Nagyszombat, 1893.
- ²⁸ Forgonyé Vizslai Margit: A Miskolci Apostoli Exarchátus története a kezdetektől 1934-ig. Diploma dolgozat, KLTE Debrecen, 1996.
- ²⁹ Gergelyné Szabados Dominika: Görög katolikusok, ünnepek, népszokások. Szakdolgozat. Esztergom, 1998.
- ³⁰ Zsirosné Jobbágy Mária – Zsiros Miron: Co mucsenski (Madjarska), kereszturski i kocurski (Jugoslavija) prezviska i nazviska beseduju, Studia Ruthenika 3. Novi Sad, 1992–1993.
— Ruszin szigetek Észak–Magyarországon. In: Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei, Miskolc, 1996.
- ³¹ Filkóházi Zoltán: A szokás- és hiedelemvilágban megjelenő hagyományok bemutatása Múcsony szókingse segítségével, főként szólásokkal. Kézirat.
— Adatok a múcsonyi népszokások kapcsolataihoz. In: Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei, Miskolc, 1996.

Majthényi Károly szobrászművész kiállítása Edelényben és Miskolcon

Az Edelényben 85 éve született szobrászművész hagyatékából rendezett kiállítást 1999. augusztus 20-án a Városi Rendezvények Háza és Könyvtárnak a Borsodi Tájházban újonnan elkészült kiállító-teremben, majd a miskolci Városi Könyvtárban kapott helyet. Utóbbit Laki-Lukács László, az edelényi VRHK igazgatója nyitotta meg (1999. szept. 21.). Az alábbiakban az ott elhangzott megnyitóbeszédet közöljük.

Hálás szívvel köszöntök mindenkit, aki eljött a mai kiállításunk megnyitójára. Többen úgy jöttek el ide, hogy nem hallottak a művésztől, nem ismerték alkotásait. Hiába keresték volna nevét életrajzi és szaklexikonainkban, neve e kötetekből méltatlanul kimaradt.

Szobrászművész volt, tehetséggel megáldott ember, kinek megadott az alkotás öröme, kinek sikerült véleményét a világról, az emberekről formába önteni. Számos köztéri szobra és kisplasztikája őrzi gazdag személyiségét és művészi tehetségét.

Szobrászművész volt — művészi allűrök nélkül —, akit a látszatsiker sohasem izgatott és nem volt hajszolója sem a látványosságnak, sem a mindenáron való újnak. Belső törvényei, élet- és emberszeretete által irányítva egymás után alkotta műveit, tette a dolgát. A szépség bűvöletében élt és ezért képessé vált arra, hogy maga is szépet alkosson.

Ki volt Ő? Honnan indult? Hová ért?

MAJTHÉNYI KÁROLY Edelényben született 85 esztendeje, 1914. augusztus 7-én. Édesapja, Majthényi József római katolikus kántortanító volt Edelényben 1906-tól 1923-ig. Édesanyja Bratt Katalin, a múcsonyi bányatulajdonos legidősebb lánya. A sokgyermekes nagy család a jobb megélhetés, a gyermekek taníttatása érdekében Miskolcra, Újgyőrbe költözött. Az édesapa bányatulajdonos sógorai, Mánik Lajos és Mánik Sándor révén a „Jókoma-udvar” — a lyukóbányai munkás kolónia — felügyelője lett.

Károly kora gyermekéveit Edelényben tölti. Iskolába Újgyőrbe kezd járni, majd Miskolcra. A római katolikus tanítóképzőt Egerben végzi 1936-ban, ahol felfigyelnek a tehetségesen festő ifjúra. A tehetős nagybácsik támogatásával indul a fővárosba, a szobrászat izgatja. A Budapesti Képzőművészeti Főiskolán Sidló Ferenc növendékeként tanult

1945–46-ban, s szerzett diplomát. 1948-ban megnősül, felesége Horváth Klára.

Rövidesen megszületik Klára lányuk, aki jelen van s akit ezúton is köszöntök.

Az 50-es évek elején tanít s szakfelügyelő Sárváron, majd Szombathelyen. 1960-ig a művésztelepek szervezője, jelentős szerepe volt a miskolci, a sárospataki és a tokaji művésztelepek szervezésében is. Majd a szombathelyi Tanárképző Főiskolán a tanítók lelkes rajzra tanítója nyugdíjazásáig, 1974-ig. S következnek az aktív, termékeny művészi pálya legérettebb éveit 1990-ben bekövetkezett haláláig.

Az életút röviden ennyi lenne, ha Majthényi Károly nem lett volna „beoltott” és alkotó ember. Évtizedeken át mindig ott volt látható Vas megyében, ahol a szellemi életben történt valami. Kutatókra vár, hogy összegyűjtsék, mit és mennyit dolgozott Vas megye kulturális életéért.

Két jelentős tevékenységéről feltétlenül szólni kell. A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola irodalmi és tudományos ifjúsági lapjának, a „Jelentkezünk”-nek megalapítója, szervezője és első szerkesztője volt, megjelenési lehetőséget adva számos fiatal tehetségnek. A lap máig él, létezik.

Majthényi Károly hozta létre és vezette 1953-tól 1990-ig a Zsenye-i alkotóházat, megannyi művész ihlető helyét. Számos művész élt és dolgozott Zsenyén az elmúlt évtizedekben. Kiváló festők, szobrászok, grafikusok, zenészek és költők, iparművészek és formatervezők, kiknek Zsenyén megadatott az ihletett nyugalom, a szellemi épülés és az alkotás gyönyörűsége. A szervezésben nem ismert korlátokat. Lehetősége, hogy a formatervezők Zsenyén Nemzetközi Tanácskozásokat tartsanak. A kastély így túlnőtt az országhatárokon, érkeztek résztvevők Angliától a távoli Grúziáig. Közös otthont teremtett mindazoknak, kik őrizték a humánomot. Majthényi Károly létének értelmét jelentette Zsenye. 1991 ősztől emléktábla őrzi e házban — mely máig működik — Majthényi Károly emlékét.

A szobrászművész művei sem önmagukért születtek. A magyarság és az emberiség történelmi sorsfordulói, történelemformáló személyiségei foglalkoztatták szobrai létrehozásában. „Mint szobrászt nem a forma részletei, részleteinek szépségei érdekelték elsősorban, hanem a nagy kifejező tömörség” — írja róla Horváth János, a művésztárs.

Munkássága nem volt mentes ellentmondásoktól sem, de elemzői szerint jelentős szobrokat — túljutva a sematizmus átkán — maradandót alkotott.

Az egyéni kiállítások sora, több közös tárlat Geszler Mária keramikus művésszel, Horváth János festőművésszel és néhány nemzetközi jelentkezés mutatja művészi útját. Fontosabb kiállítási szereplései: Szombathelyen, Celldömölkön, Szentgotthárdon, Kőszegen, Zalaegerszegen, Budapesten, Tatán, Sárváron, Székesfehérváron, Győrben, Pécsen, Kaposváron, illetve külföldön: Muraszombatban, Mariborban, Krakóban, Kismartonban voltak. Halála után többször szerepelt Lékán. Több megyei képzőművészeti pályázaton nyert díjat és Ausztriában a Pannonia Biennálén. Köztéri szobrai állnak Szombathelyen, Sárváron, Zalaegerszegen és Szegeden.

A művész így vall önmagáról, munkájáról: *„A leglényegesebb, hogy az embert elindították a történelem, az irodalom, a társadalom megismerésére, és ezt én, mint szobrász próbálom munkáimban képességeimhez mértén szolgálni. Egy-egy téma hosszú időn át él bennem. Vázlatokban, rajzokban, agyagban, gipszben formálódik a kezem alatt. Felrakom, attól kezdve éjjel-nappal velem van. Mint a terhes asszony a magzatját, úgy hordom ki én is a műveimet. Mert az alkotás nemcsak öröm, hanem szenvedés is. A nyugtalanság érzése kísért, mert úgy szeretném visszaadni a világot, amilyennek érzem, látom, hogy a benne lévő igazságokat azok is felfedezzék, akiket tanítani akarok.”*

Egyik legfőbb alkotása, az Ünnepi menet Ízisz tiszteletére — kiállításunkon is ez áll középen — bronzba öntve, emberléptékű figurával az Ízisz szentély bejáratánál látható Szombathelyen. A romok közé megjelenítette a testet öltött ünnepet. Artner Tivadar így ír e műve kapcsán: *„Majthényi Károly művészetének két uralkodó szólama a férfitársaság líra és a tartózkodó heroizmus, melyek legjobb munkáiban harmonikusan ellenpontozzák kompozícióit. Mint pl. az ókori Savariát jelképező mesterművében. Az Ízisz–menet asszonyainak tartása méltóságos, ünnepi komolyságukat azonban feloldják a lágyan ívelődő körvonalak. Arcuk kifejezése szuggesztív, szűkszavú gesztusaik jelentőségteljesek, akár az attribútumok alkalmazása, kiváltképpen a szoborcsoport izzó fókuszává növekvő, finom vonalú lantmotívumé.*

A mérnöki szilárdságú szerkezet szigorúságát elrejtí a felületek érzékletes mintázása... Időben és szellemében távoli világot idéz ez a mű, mégis minden ízében mai.”

A realista hagyományok vállalásával születtek legjobb alkotásai, — állapították meg róla korábbi kiállításai kapcsán. Valamennyi jelentősebb műve azonos fogantatású, egyéni sorsról, egyéni jellemről vallanak:

„Csokonai szikár alakjában a diákos szellem, Giordano Bruno a vállalás, a feszülő makacsság bronzba öntött szobra. Béri Balogh arcáról, fejtartásából is egyedi karakter formálódik ki. Majthényi Károly jó érzéssel, a történelem és az emberi lélek ismeretével mutatta meg őket a mának” — olvashatjuk az egyik tárlatismertetőben. Meg kell említeni állatfiguráit, amelyekre viszont elsősorban a játékoság jellemző: „a mesék emberszabású állatait idézik” — írták róluk. E témái közül kiemelkedik a Kisbika illetve a Kiskakas. Sajnos ezek itt nem láthatók. A Móra Ferenc-i világgal rokon hangulatú a Kubikos és az Apa és fia c. kisplasztikája.

Hadd idézzem újra Artner Tivadar sorait, melyek markáns összefoglalása Majthényi Károly művész-életének. „Korunkból nőtt, korunkhoz és a jövőnek szóló művészet a Majthényi Károlyé, vagyis modern. Ihletője a valóság mélyen humánus mondanivalója. Közösségi, tehát közérthetőségre törekszik, s ábrázolásmódja ennek megfelelően realista. Amihez ma, a sokszor túl könnyed kísérletek divatjának korában szilárd meggyőződés s nem kevés szellemi bátorság kell. A modern formálás immár klasszikus vívmányaival gazdag életműve jogán alkotónk nyugodtan vállalhatja ezt az ábrázolásmódot, tudván, hogy a plasztika hagyományos eszközeivel alkotni korszerűt: ez a legnehezebb, de biztosan maradandóságot ígérő út.”

Maga a művész így vall munkájáról:

„A művészi elképzelést sosem lehet tökéletesen megvalósítani, de el lehet érni, hogy az a gondolatiság, amit belesűrítünk, újabb és emberibb gondolatokra indítsen.”

Bízom benne, hogy e tárlat nézői is megérik, megértik az alkotó üzenetét.

Majthényi Károly tevékeny, gazdag élete 1990. november 26-án lezárult. Letette a vésőt, a mintázófát. Terhektől hajlott teste a kis zalai temetőben, Tüskeszentpéteren, a felesége mellett pihen.

Élete végéig dolgozott, kötelességtudata példaadó, érdeklődése kora előrehaladtával sem csökkent. Puritán módon élt, vagyont nem gyűjtött, a barátok mellett csak sebeket szerzett magának. Meghalt, de művei fennmaradnak. Hiszem, hogy nevét nemcsak a művei, a kövek, a bronzok őrzik, őrzi az emlékezés is.

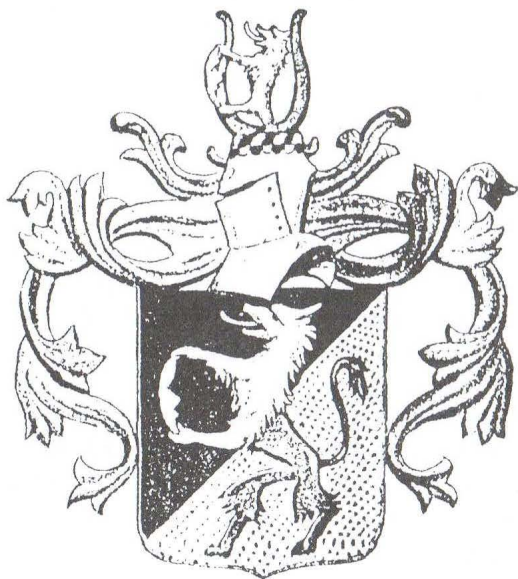
Majthényi Károly rajongással szerette Vas megyét, Szombathelyet, Zsennyét, de nem feledte szülőföldjét sem. Visszajárt öregedő szülei, majd testvérei látogatására Miskolcra. Sajnos, hogy életében Borsod megyében nem volt kiállítás. Az előző edelényi és a most megnyíló

miskolci kiállítással rójuk le adósságunkat, tisztelgünk, emlékezünk a megye elszármazott művész fia előtt.

Köszönet és hála Majthényi Klára asszonynak a segítségért, hogy lehetővé tette e posztumusz kiállítások megrendezését.

Köszönöm az itt megjelent közönség érdeklődését, kívánom, hogy a tárlatban leljék örömlüket.

* * *



A Manner család címere

Menner Bernát, a tatai Esterházyak „hangászkarának” igazgatója

Dr. Menner Adolf születésének 175. évfordulójáról emlékezünk ma.

Még mielőtt azonban az ő tevékenységét ismertetnék a következő előadások, bevezetesként e nagyszerű orvos édesapjáról szólnék Önöknek.

Megtiszteltetés, hogy a szervezők gondoltak a szülőváros egy képviselőjére is. Laki-Lukács László igazgató úr, kedves barátom úgy gondolta a program szervezése során, hogy érdemes és kell is szót ejteni arról az emberről, aki a maga területén alkotott maradandót. Lukács László tehát felkért, hogy a tatai Esterházyak „hangászkarának igazgatójáról”, Menner Adolf édesapjáról szóljak.

Az első pillanatban nem is gondoltam, milyen nagy fába vágtam a fejszém. Menner Bernátról, a XIX. század első felének híres zenészéről a lexikonok ugyanis nem emlékeznek meg. Az 1965-ös Szabolcsi Bence-féle Zenei lexikon csupán négy sorban említi meg, hogy Menner Bernát zeneszerző és hegedűs volt, aki 1804 és 1846 között a gróf Esterházy család „hangászkarának igazgatója” volt. Ennél többet ír a Brockhaus — Riemann-féle Zenei lexikon magyar változata. Ebből már tudjuk, hogy 1786-ban vagy 1787-ben született. Sziléziai eredetű, Pestre települt családból származott. Ez a lexikon — helyesen — már úgy említi, hogy 1806 őszétől haláláig volt Tatán a gróf Esterházy család udvari karmestere, aki az egyházi és világi zene minden területén igen eredményesen működött. Fennmaradt kottáiból a zenéhez értők képzett, rutinos, stílusában a korai romantikához közel álló zeneszerzőnek tartották/tartják.

A hazai szakirodalomban egyetlen olyan személy volt, aki nagyságához mértén foglalkozott Menner Bernáttal és munkásságával. Ez a személy dr. Bárdos Kornél, aki egy teljes könyvet szentelt a tatai Esterházyak zenéjének feldolgozására és ebben a könyvben a fő fejezet Menner Bernát tevékenységéről szól.

Bárdos Kornél beszámolt arról egyik írásában, hogy egy burgenlandi kongresszuson Menner Bernátról tartott előadást és mutatta be felvé-

telről a zeneszerző G-dúr miséjének Agnus Dei-jét. A nemzetközi elismerés osztatlan volt. Valóban, miért nem hallhatjuk e nagyszerű ember műveit? Bárdos Kornél említette, hogy a budavári Mátyás templom kórusa felújította a G-dúr misét Tardy László vezetésével, és időnként műsorra is tűzi. A hetvenes évek végén arról is szó esett, hogy esetleg lemezfelvétel készül.

A XIX. század első felében a tatai, de főleg a csákvári Esterházy uradalom kastélyaiban élénk volt a zenei, színházi élet. Sok francia nyelvű darabot játszottak ebben az időben, főleg a grófi család francia kapcsolatai miatt.

A helyszín, azaz Tata korabeli illusztrálására engedjék meg, hogy egy klasszikust hívjak segítségül. Én itt — nem csak udvariasságból — egy olyan valakit idézek, akinek zempléni vonatkozásai vannak. Kazinczy Ferenc 1831. évi — immár második — tatai tartózkodása alkalmával a következőket jegyezte fel naplójában: *„Szerdán, april 13-dikán elhagyám Pannonhalmot. ... Tatára térénk ki utunkból, hogy ismét láthassam a gróf Esterházy kertjét, mely felől tudtam, hogy az, 1803 óta, midőn először valék itt, nevezetes változtatásokat kapott. Akkor nehezteléssel láttam, hogy a rajzoló azt annyira beborította fákkal és csalikokkal, hogy a szem alig talál helyt megnyughatni. Most a panasznak nincs helye. Gyönyörű paradicsom minden tekintetben, s szép kinézései vannak a Vérteshegy s a pinczeházak felé, melyek sűrűen egymás mellett, kis gazdag falut képzeltetnek. S szebb vegetációt nem gondolhatni. Egy olasz nyárfa derekát kétszeri ölelésem által sem foghattam keresztül. De ékességét kivált gazdag vízi-pártiai adják. Széles és hosszúan elnyult taván százanként uszkáltak a hatyúk.”*

De a korszak legnagyobb statisztikusa — Fényes Elek — is így ír e kis dunántúli mezővárosról az 1840-es években: *„Kedves haza ez népnek, mert áldott és kellemes, s a nép hite szerint is legszebb a megyében. ... A tatai nép igen csinosan öltözködik, férfiai csaknem általában setétkék ruházatot viselnek, fényes gomb és zsinór azonban divattalan. ... Nők viseletében legfeltűnőbb a setét szín s kivált az idősebbek czifraságra kevésbé, inkább becsre tekintenek. ...Jelleme a népnek szelíd, de magára büszke...”*

Menner Bernát karnagyot és zeneszerzőt 1806-ban hívták meg Tatára. Mindössze 20 éves volt ekkor. Bárdos Kornél úgy véli, hogy a reformkor nagy lendületében a más tartományokból hozzánk települt zenészek és családjaik is együtt izzottak az 1848 felé közeledő magyarsággal.

Ilyenek voltak ebben az időben Richter Antal Győrött, Kurzweil Ferenc Sopronban, Ruzicska Ignác Veszprémben és folytatni lehetne még a sort.

Menner Bernát Tatára való letelepedése határvonalat húzott a tatai muzsika történetében, a város szellemi életében. Ettől kezdve az Esterházy család egyedül gondoskodott a zenekarról és a kórusról, azaz az uradalmi hangászokról.

Menner tatai meghívásáról és letelepedéséről fennmaradt latin nyelvű kinevezése: „*Óméltósága szeptember 14-én kiadott rendeletében... a helybéli plébániatemplom kórusának felállítására és a zenészek eltartására, a jelen sorok tanúsága szerint kegyes jóváhagyásával Menner Bernát a kórus vezetőjének felvételét. November 1-től fizetségként évente 200 ft-ot kap, továbbá ingyen lakást és 2 vagy 3 öl tüzifát a szűk-sége szerint*” (Tata, 1806. december 10. Szentiványi prefektus)

Egy, a következő évben keletkezett okirat szerint hamarosan magának az együttesnek anyagi alapjait is megteremtették. Kezdetben ez a fizetség nem nagy, de a későbbiekben — főleg Menner harcának következtében — elérték a másutt szokásos létszámot és fizetéseket.

A fiatal Menner szinte azonnal szabad kezét kapott az átszervezéshez, a létszám emelésére, vásárlásra. Hamarosan olyan életszínvonalat is sikerült teremteni a megnövekedett létszámú zenekar tagjai számára, amely elérte a korabeli nagyobb városokban élő zenészek nivelóját.

A jól megszervezett zenekar és kórus egyik fő feladata volt, hogy vasárnap és ünnepnap délelőtt és délután a Fellner Jakab által épített templomban muzsikált, részt vett a csákvári kastély koncertjein, színházi estéin, szabadtéri ünnepeken. De elvállalták a fellépést lakodalmakon, esküvőkön, a polgárság táncmultságain is.

Mennernek — az utánpótlásra is gondolva — sikerült rávennie a gróft az uradalmi zeneiskola megalapítására. Sajnos erről továbbiakat nem tudunk, mivel az iskola irattára Menner életének végén egy tűz alkalmával elégett.

Menner Bernát és a grófi hangászkar tagjai részt vettek a piarista gimnázium zenei életében is: kiségtették a diákok zenekarát, vagy éppen a növendékek hangszeres oktatását vállalták el.

Az együttes tagjai szívesen vállalták más tantárgyak tanítását is kezesük kiegészítésére. Ebből később kisebb–nagyobb bonyodalmak is adódtak, mivel Miklós gróf szívesebben tartózkodott egy időben az újjáépített és felújított csákvári kastélyban. A zenészeknek sok időt kellett

tölteni Csákvárott a gazdag színházi és hangverseny programok miatt. A tanítványok és a zenészek családtagjai viszont Tatán laktak: több panaszhangzott el tehát a távollét miatt. Miklós gróf igyekezett kompenzálni a kiesett kereseteket és egy bizonyos — átlagosnak mondható — összeggel egészítette ki a zenészek fizetését.

Menner Bernát karnagy, igazgatói munkájának nagyságát, sokrétűségét mutatja az a tény is, hogy 1829-ben készült leltár szerint kottatárunkban 767 mű szerepelt. A kották katalógusát Przibil Adolf, a zenekar tagja készítette el. Mohl Adolf tatai plébános a század elején még látta ezt a tatai plébánián és írt is történeti összefoglaló munkájában róla, mára azonban elveszett. Az ugyanekkor készült másik leltárban 39 db urasági hangszert soroltak fel. A korabeli európai zene hiánytalanul képviselve volt, amiben nyilván nagy része volt a karnagy tájékozottságának is. A Bárdos Kornél által feltárt dokumentumokból azonban az is kitűnik, hogy a zenét szerető és értő Miklós grófnak is komoly része volt ebben. Követi minőségében sokat járt külföldön és állandóan gyűjtötte együttesének az újabb műveket. A kottagyűjtemény Menner haláláig (1846-ig) 1000 fölé emelkedett. A művek többsége az államosításig a kastély kottatárában volt, ma az ország különböző helyein található: a legtöbb az OSZK-ban.

E gazdag, színes, a korabeli Európa teljességét magában foglaló anyagban maga Menner Bernát is mintegy 40 fennmaradt művével igazolja a kor stílusát és saját zeneszerzői értékét is. Bárdos Kornél véleménye szerint jól iskolázott, rutinos, korának zeneszerzői nyelvét jól beszélő, a kor stílusát jól ismerő szerző volt. Menner zenéjét a szakértők Schubert világához érzik közelinek, azaz a korai romantika nagy nemzetközi nyelvén tudott értelmesen, élvezhetően szólni.

Menner Bernát kétszer nősült Tatán: 1808 májusában, mint Director Chori Tatensis. Rössler Anna — első felesége — 1814 decemberében, ötödik gyermekének megszületése után meghalt. 1819 márciusában Director Dominalis Tatae — ahogy az anyakönyv nevezi — 32 éves korában újból megnősül. A két házasságból összesen 11 gyermeke született. Négy korán meghalt. Később János (1811), Adolf (1824), Alajos Ágoston (1836) és Rudolf (1828) nevével találkozunk.

Úgy vélem, hogy egyet kell értenünk Bárdos Kornéllal, amikor a következő megállapítást tette:

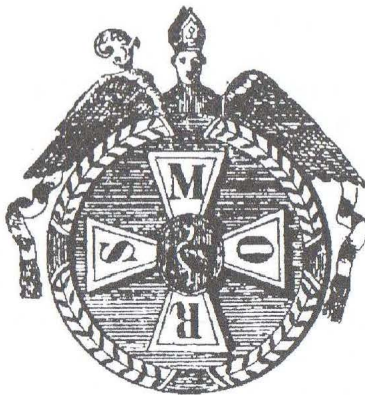
Mint zeneszerzőt, Menner Bernátot nem kívánjuk a kor nagyjai közé sorolni, de az elfelejtést is igazságtalannak tartjuk. Jelenleg 40 saját

műve és jó néhány átiratát ismerjük, amelyek alapos zenei készségről, jó rutinról tanúskodnak.

Menner Bernát halálának körülményei sajnos nem eléggé ismertek. Az anyakönyvi bejegyzés szerint Tatán temették el. Hazai újságok nem szóltak e súlyos veszteségről. Csak a Wiener Allgemeine Musik-Zeitung emlékezett meg: „Április 27-én meghalt gróf Esterházy zeneigazgató Menner Bernát Tatán, ahol a zeneszerető Gróf zenekart tart fenn. Menner Bernát 42 éve állt az élén s kitűnt alapos szaktudásával és változhatatlan buzgóságával. Kérdemelte Uraságának legteljesebb megelégedését és azok figyelmét, akik őt ismerték, egyébként ügyes hegedűs volt és alapos zenész és sok egyházi művet komponált.”

Menner Bernát és zenekarának, kórusának kultúrája Tata szellemi életének egyik nagyon fontos része. Bizonyíthatja talán ezt az, hogy egykori lakóházán emléktábla őrzi emlékét, valamint a több évtizede évente megrendezésre kerülő Menner Bernát hangverseny általános iskolás diákok részére.

Talán e szerény megemlékezéssel is sikerült hozzájárulni, hogy a család ma élő tagjai is újból emlékezzenek az ősökre: Menner Bernátra és legfőképpen most fiára, a 175 éve született dr. Menner Adolfra.



A zirci cisztercita rend címere, 1135.

Dr. Szecskó Károly

Adalékok Kalász Mihály Elek életéhez és munkásságához

Emlékezés születésének 94. és halálának 25. évfordulójára

A régi Torna megyei Szentandráson (ma Tornaszentandrás) született 1905. október 5-én jómódú parasztcsalád negyedik gyermekeként. Édesapja, Kalász András Amerikát megjárt magyar volt. Tíz évet szolgált fiatal korában az Amerikai Egyesült Államok hadseregében, mint lovaskatona. Édesanyját Bellus Rozáliának hívták.¹ Mihály nevű gyermeküket, miután szülőfalujában elvégezte az elemi népiskola négy osztályát, Kassán a premontrei rend gimnáziumába írták be, ahol elvégezte a középiskola első három osztályát.² A trianoni béke következtében azonban Kassán nem folytathatta tanulmányait, ezért az 1920–21-iki tanévre Egerbe írták be szülei, a ciszterciek helybeli gimnáziumába. Itt folytatta tanulmányait a negyedik osztályban. Osztályfőnöke Szász Alfréd volt. A magyar nyelvet és irodalmat Werner Adolf igazgató, a latin, valamint a német nyelvet és az irodalmat osztályfőnöke, a történelmet Bartók Egyed, a természetrajzot Kovách Demjén, a hit- és erkölcsstant Módy Dezső, a földrajzot Pataki Kálmán, a mennyiségtant Rássy Paulin, a rajzoló geometriát Troján Alfonz, a gyorsírást Torday Ányos, a testnevelést Szabó Ferenc oktatta neki.³ A tanévet „vastagbetűs”, ösztöndíjas tanulóként végezte el. Minden tárgyból jelesre érdemesítették tudását.⁴

Az ötödik osztályt az 1921–22-es tanévben végezte el. Osztályfőnöke ismét Szász Alfréd volt. Az év során az érseki Szent József Internátusban lakott ösztöndíjasként. A tanévben a hit- és erkölcsstant Balassa Brúnó, a magyar nyelvet és irodalmat Werner Adolf, a latin, valamint a német nyelvet és irodalmat osztályfőnöke, a görög nyelvet és irodalmat Rédey Gerő, a történelmet Pölöskey Kornél, a természetrajzot Kovách Demjén, a mennyiségtant és az éneket Rássy Paulin, a gyorsírást Tordai Ányos, a testgyakorlást Szabó Ferenc tanította osztályában.⁵ A tanév végén csak latinból és mennyiségtanból kapott jó osztályzatot, a többiből jelest.⁶

A hatodik osztály elvégzésére az 1922–23-as tanévben került sor. Osztályfőnöke ekkor is Szász Albert volt. A tanévben is az Érseki Szent József Internátusban lakott, ösztöndíjasként. A tanévben a hit- és erkölcs tanár Balassa Brúnó, a magyar nyelvet és irodalmat Werner Adolf, a latin, valamint a német nyelvet és irodalmat osztályfőnöke, a görög nyelvet és irodalmat Rédey Gerő, a történelmet Bartók Egyed, a természetrajzot Kovách Demjén, a mennyiségtant és az éneket Rássy Paulin, a testgyakorlást Szabó Ferenc oktatta nekik. E tanévben ismét „vastagbetűs” tanuló volt, mindenből jelest kapott.⁷ A tanév végén Böhm János egervári prépost adományából 3000 koronát kapott, jó tanulmányi eredményeiért. Az ösztöndíjat a Rajner-alapból élvezte. A fentiekén kívül részesült Békefi Remig zirci apát adományából is. Sőt könyvjutalomban is részesült. Timkó, Krisztus útján című könyvét kapta jutalmul.⁸

A hetedik osztályt az 1923–1924-es tanévben végezte el. Osztályuk vezetője Szász Alfréd volt. Hit- és erkölcs tanára a tanévben Balassa Brúnó, magyar nyelv és irodalom tanára Werner Adolf, latin, valamint német nyelv és irodalom oktatója osztályfőnöke, görög nyelv és irodalom tanára Rédey Gerő, történelem tanára Baksa Kristóf, természettan, mennyiségtan és ének oktatója Rássy Paulin, tornatanára Szabó Ferenc, egészségtan tanára Horváth Géza volt.⁹ Ebben a tanévben is „vastagbetűs” tanuló, bár magyar nyelvből és irodalomból csak jó osztályzatot kapott.¹⁰

A gimnázium nyolcadik osztályát az 1924–1925-ös tanévben végezte el. Osztályfőnöke ismét Szász Alfréd. Ebben az esztendőben hit- és erkölcs tanár, valamint bölceleti előtan tanára Balassa Brúnó, magyar nyelv és irodalom tanára Kürthy Menyhért, latin, valamint görög nyelv és irodalom oktatója Rédey Gerő, német nyelv és irodalom tanára osztályfőnöke, történelem tanára Baksa Kristóf, természettan, mennyiségtan és ének oktatója Rássy Paulin, torna oktatója Szabó Ferenc volt.¹¹ A tanév során ismét „vastagbetűs” tanuló volt, csupán természettanból kapott jó osztályzatot.¹² Szorgalmáért és jó magaviseletéért a tanév végén a Ciszterci Diákszövetség adományából 50.000 koronát kapott.¹³ Érettségi vizsgája jelesre sikerült.¹⁴

Érettségi után jelentkezett és felvételt nyert 1925. augusztus 29-én Zircen a ciszterci rendbe.¹⁵ 1926. augusztus 30-án letette, szintén Zircen, az egyszerű és 1930. június 21-én az ünnepélyes fogadalmat. 1930. július 6-án áldozópappá szentelték.¹⁶ Ezt követően még a fenti évben

felvételt nyert a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ahol 1932-ben történelem–latin szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. Ugyanebben az évben magyar művelődéstörténelemből doktori szigorlatot tett.¹⁷ Doktori értekezésének címe: A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai és a ciszterci gazdálkodás a középkorban. Diszsertációját a korabeli szokásoknak megfelelően nyomtatásban is megjelentette. Értekezése a Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez című kiadványsorozatban látott napvilágot, melyet a neves történész, Domanovszky Sándor szerkesztett. A 181 oldal terjedelmű alkotást „fiúi szeretettel” édesapjának és édesanyjának ajánlotta.

Monográfiája bevezetőjében rövid összefoglalót adott a szentgotthárdi apátság alapításának történetéről. Majd mondanivalóját tíz fejezetben fejtette ki. Műve első részében az apátság földrajzi viszonyait írta le. Ezzel kapcsolatban szólt az apátság helyének megválasztásával kapcsolatos ciszterci elvekről, majd kifejtette, hogyan érvényesült ez a szentgotthárdi apátságnál. Megjegyezte, hogy az elveknek megfelelően a szentgotthárdi monostor a környék természetes központjában helyezkedett el. Birtokai egy tagban a monostor körül terültek el. Ez volt a törzsbirtok, amelynek leírta talaját, vizeit, domborzatát és éghajlatát. Érzékeltesen írta le azt a talajtörő, telepítő munkát, melyet a ciszterciek végeztek. A törzsbirtok leírása után szólt az apátság apróbb, elszórt birtokairól, azok területi változásairól.

Könyvének második fejezetében az apátsági birtokok kiépítéséről szólt. Előljárójában megjegyezte, hogy a ciszterci gazdálkodás a majorrendszeren alapul. Megfogalmazta a majorok létesítésénél követett elveket. Vázolta a major–hálózat építésének irányait. Elemezte az egyes majorok területi elhelyezkedését, írt fejlődésükről, lakóikról, berendezésükről, talajtörő munkájukról.

Monográfiájának harmadik fejezetében a birtokok jogi helyzetét elemezte. Ezzel kapcsolatban abból indult ki, hogy a ciszterci monostorok saját érdekükben különböző kiváltságok elnyerésére törekedtek. Közölte a szentgotthárdi apátság egyházi kiváltságait. Ez a következőket jelentette: az apátságot kivették a püspöki joghatóság alól, tizedmentességet élvezett, nem tartozott adóval a megyének sem, kiváltságokat élvezett a kamarahasszonnal kapcsolatban is. A birtokok jogi helyzetének leírásakor szólt a rendhez, az atyaapáthoz és a nagykáptalanhoz való viszonyáról is.

A könyv következő, negyedik fejezetében az apátság munkaerőviszonyairól olvashatunk. Előljárójában megjegyezte, hogy a ciszterci gazdálkodás ereje a munkaerő szervezettségében rejlett. E szervezettség az alábbiakban mutatkozott meg: a rend minden tagja végzett kézi munkát, az apát volt a gazdálkodás vezetője. Az apátot segítették a gazdálkodás szervezésében a szerzetesek soraiból kikerülő perjelek, azok tisztársai, valamint a munkás testvérek. Ez utóbbiak, mint világi munkaerők a legfontosabb szerepet játszották a gazdálkodásban. Ugyancsak a világi munkaerők körébe sorolhatók a jobbágyok és az idénymunkások. A fejezet végén a szerző részletesen leírt egy munkanapot, illetve az ezen folytatott közös munkát.

Az ötödik fejezetben a gazdálkodás ágazatait tárta fel. Itt abból indult ki, hogy a ciszterci monostorok birtokai teljes, önálló üzemek voltak. Itt megjegyezte, hogy a legfőbb ciszterci foglalkozás a földművelés volt, amely háromnyomásos rendszerben folyt. A szerző részletesen írt a termelt növények nemeiről, az igavonó erőről, különös tekintettel az ökrökre. Írt a trágyázásról, a szántásról és vetésről, az aratásról és cséplésről. Ezt követően szólt az állattartásról, a rét- és legelőgazdálkodásról. Az állattenyésztés, illetve -tartás leírásakor külön-külön írt a ló-, a szarvasmarha-, a juh- és a baromfitartásról. Elemzését az erdőgazdálkodással folytatta. Itt kitért arra, hogy az erdők milyen szerepet játszottak az épület- és tűzifa-kitermelésben, a legeltetésben, az erdei termékek begyűjtésében, valamint a vadászatban. Ezt követően írt a szőlőművelésről, különös tekintettel az új fajok meghonosítására. Leírta a borkészítés és értékesítés menetét. A szőlő- és borgazdálkodás leírása után nem feledkezett meg a gyümölcsstermelésről sem. Ezután szólt a mesterseges tavakról, a vízierő hasznosításáról, különös tekintettel Szent Bernát elveire. A fejezet végén írt a ciszterciek által művelt szakmákról, műhelyekről, építőanyagokról, élelmiszeripari üzemekről, s végül a ruházati cikkek és a gazdasági eszközök készítéséről.

A gazdálkodás egyes ágazatainak áttekintése után az azzal összefüggő pénzügyekről szólt. Hatodik fejezet: itt abból indult ki, mi volt a pénz szerepe a ciszterci monostorok gazdálkodásában. Leírta a bevételi forrásokat, a vevők érdekeit szolgáló eladási szabályokat, valamint az apátság vásárait. Szólt a kincstári só kezeléséről, a bérletekről, s a jobbágyszolgáltatásokból származó jövedelmekről is. A fejezetet azzal zárta, hogy a pénzt a ciszterciek kölcsön és egyéb formában hogyan gyűmölcsöztették.

A pénzügyi helyzet bemutatása után a hetedik fejezetben az apátság nagyobb vállalkozásait szedte sorba. Ezen belül kitért a szentgotthárdi apátság birtokán elterülő Dobra várának építésére (1241–1270), valamint a pornói leányapátság megalapítására (1219).

A monográfia nyolcadik fejezetében az apátsághoz tartozó jobbágycsoportokat mutatta be, a mohácsi vész előtt és után. Az e fejezethez kapcsolódó kilencedik részben egy 1350-es földesúri pert írt le, melyet az apátság folytatott a jobbágyaival, egy ellene emelt hamis vád kapcsán. Az utolsó, tizedik részben arról szólt, hogy kik voltak az apátság kegyurai. Kimutatta, hogy 1391-től 1528-ig a kegyurak a Szécsiek voltak, akik a kegyuraságot Zsigmond királytól kapták 1391-ben.

Az utolsó fejezetet egy függelék követi, amely az apátok, a rendtagok és a jobbágysorát tartalmazza. A szerző rendkívül alapos leírást készített a felhasznált forrásairól és irodalomról. Ebből kitűnik, hogy nemcsak hazai, hanem osztrák archívumokban is kutatott. A meglévő magyar, latin, német és francia nyelvű irodalmat egyaránt felhasználta. Művét térképek teszik használhatóbbá.

A munka címéből kitűnik, hogy a szerző kettős feladat megoldására vállalkozott: egyrészt ismertetni egy magyar középkori ciszterci apátsági birtokot, másrészt ezzel kapcsolatban képet nyújtani általában a ciszterci gazdálkodásról. Annak ellenére, hogy közismert volt a ciszterci rend szerepe régi századaink gazdasági életében, addig mégsem talált a Kalász Elekhez hasonló részletes és rendszeres ismertetésre történelmi irodalmunkban. A szerző történetírói feladatát annak ellenére magas színvonalon oldotta meg, hogy a szentgotthárdi apátság középkori viszonyairól csak kevés írásbeli forrás maradt fenn. Ennek oka a tatár és a török dúlás volt. A cisztercieknek a fentiek során csak a legfontosabb okleveleket sikerült megmentenie. Ezeket a szerző főként az osztrák ciszterciek levéltáraiból, valamint a Batthyány-család körmendi levéltárából gyűjtötte össze. Abból következően, hogy a ciszterci birtokok gazdálkodását a legaprólékosabb részletekig központilag egységesen szabályozta a nagykáptalan, Kalász Elek joggal használta fel a nagykáptalani döntéseket és a külföldi apátságok analógiáját, az itteni viszonyokra vonatkozó adatok hiányainak pótlására, az egyetemes érvényű gazdasági rendelkezések, elvek alkalmazásának lehetőségére. A monográfia hiányossága talán, hogy a fenti szabályozó elvek és a szentgotthárdi apátság valóságos gyakorlatának különbségeire nem mutatott rá elég élesen, a hazai gazdálkodás akkori állapotrajzának bemutatásával. Ugyanakkor

tény, hogy az a kép, melyet a gazdag külföldi irodalom és forráskiadványok felhasználásával, a ciszterci gazdálkodás részleteiről adott, megkönnyítette e témák jövőbeli feldolgozását.

Munkája nagy értéke, hogy kimutatta: a szentgotthárdi apátság gye-
püelvi területen települt. Ebből következően, igen helyesen, a szerző elő-
ször a szerzeteseknek a hely kiválasztásában érvényesülő elveivel fog-
lalkozott. Tekintetbe vette az adott földrajzi tényezőket, s ezek segítsé-
gével írta le az apátsági birtok kiépítését. Kimutatta, hogy a ciszterci
gazdálkodás alapja a major-rendszer volt, s az egyes birtokrészeknek a
művelésbe való bekapcsolódása a majorok építésével történt, amelyek
később községekké fejlődtek. Arra is rámutatott, hogy a munkás testvé-
rek intézménye folytán a munkaerő tekintetében az apátságok nagyon
kedvező helyzetben voltak. Mikor ez a munkaerő lecsökkent, a további
gazdálkodás alapjául a jobbágyközségek szolgáltak. Úgy tűnik azonban,
hogy a fenti átalakulás okát a szerző nem fejtette ki művében kellően.
Magát a folyamatot pedig helyesebb lett volna a munkaerőviszonyok is-
mertetésénél tárgyalni, mint később egy földesúri per kapcsán.

Kalász Elek monográfiája legnagyobb részét értelemszerűen a gaz-
dálkodás különböző ágazatainak ismertetése foglalta el. Leírásából meg-
győzően kitűnt, hogy a ciszterci gazdálkodás olyan fejlett volt, hogy eh-
hez képest a világi nagybirtokok gazdálkodása még századok múlva is
primitívnek tűnt. Nem valószínű azonban, hogy valami mélyebb gon-
dolkodás vezette a cisztercieket arra, hogy a háromnyomásosnál maga-
sabb nyomást ne használjanak. Ennek oka egyszerűen az volt, hogy több
vetésforgó számára ekkor még hiányzott a negyedik, vagy ötödik ter-
mény, hiszen ekkor még nem termeltek takarmánynövényeket. A szent-
gotthárdi apátsági birtok nagy gazdasági erejét bizonyítja, hogy alapítása
után még félszázad sem telt el, mikor már leányapátság telepítésére
vállalkozott.

A munkából kitűnik, hogy az apátság virágzásának ideje a
XIII. században volt, s az ezt követő XIV. században elindult a hanyatlás
folyamata. Kár, hogy ennek okáról nem adott egyértelműbb képet a szerző.

A rendkívül alapos monográfia fogyatéksága, hogy a szerző a té-
mát csak halványan állította be a kései középkor magyar gazdaságtörté-
netébe. A hanyatlást egyébként teljessé teszi az a körülmény, hogy a
XIV. század végén magánkegyurak kezére került a királyi alapítású
apátság. A XV. században Mátyás király ismét életre akarta kelteni, de
próbálkozása nem hozott tartós eredményt.

A munka nagy értéke a fennmaradt szerzetes-, munkás testvér- és jóbbágynevek közlése, melyeknek nagy hasznát vehették a településtörténeti és a nemzetiségi történeti kutatások. A részletes bibliográfia és térkép szintén jól szolgálhatta a hasonló tárgyú kutatásokat. A könyv nagy értéke a szerző világos, magyaros stílusa.

Kalász Elek könyvének megjelenését a korabeli szakkritika nagy elismeréssel fogadta. A Századok című folyóirat 1933-as évfolyamában például Csapodi Csaba írt róla nagy elismeréssel. A munka bibliográfiai adatait a második világháború után felvették az Ausztria történetének forrásai című munka irodalomjegyzékébe is.¹⁸

A középiskolai tanári oklevél megszerzése után egy évig, az 1932–1933-as tanévben gyakorló tanár volt a fővárosban.¹⁹ Innen Szentgotthárdra rendelték hitoktatónak. Hitoktatóként az 1933–1934-es tanévben tevékenykedett.²⁰ 1934-ben rendjének apátja jószágkormányzónak és erdőfelügyelőnek nevezte ki Szentgotthárdra.²¹ Sokoldalú tehetségét bizonyítja, hogy ezt a humán beállítottságától távol eső megbízatást is kitűnően látta el. Nevéhez fűződik a hatezer holdas birtok rendbehozatala. Az apátságban egy nagy kapacitású, éjjel–nappalos fűrészüzemet építtetett fel.²² Ezen kívül megszervezte hat kegyúri templom — közülük három az ausztriai Burgenlandban volt — restaurálását.

Miután kitűnően teljesítette gazdasági megbízatását, apátja 1937 nyarán kinevezte a rend budai gimnáziuma tanárának.²³

A budai ciszterci gimnáziumban az 1937–1938-as tanévben latint, történelmet és magyart oktatott heti 17 órában. Ezen kívül ellátta a III/b. osztályfőnöki feladatait is. A tanév során az egyik szülői értekezleten két nagysikerű előadást tartott: A serdülés kezdetén, valamint A jellemnevelés a serdülés kezdetén címmel.²⁴

A következő, 1938–1939-es iskolai évben magyart és latint oktatott heti 19 órában, ezen kívül ellátta a IV/b. osztályfőnöki teendőit is. Iskolai oktató–nevelő munkája mellett a budai ciszterplébánián segédlelkészként is működött.²⁵

Az 1939–1940-es heti kötelező óráinak száma 16 volt. Ennek keretében hit- és erkölcsstant, történelmet, latint és földrajzot oktatott. A tanévben reá hárult az V/b. osztály osztályfőnöki teendőinek ellátása is. Ő volt a tanév során az intézmény tanári értekezleteinek jegyzője. Cserkésztsízként kivette részét a nyári táborozások szervezéséből. Cserkészei számára mozgó nyári tábort szervezett. Sőt arra is futotta idejéből, hogy a nyári szünetben hazautazzon szülőfalujába, s ott a plébánián

segítsen. A tanév során a tollat is buzgón forgatta. Intézménye évkönyvében cikket tett közzé Horthy Miklós kormányzóságának 20. éves jubileuma alkalmából. Ezen kívül a Kassán megjelenő, Felvidék című lapban cikksorozatot publikált az 1831. évi kolera szülőfaluján belüli ártalmairól.²⁶

Az 1940–1941-es tanévben csak heti 15 óra megtartása hárult rá. Ebben a tanévben történelmet, latint, földrajzot oktatott. Ő volt a VI/b. osztályfőnöke. Továbbra is ellátta a tanári értekezletek jegyzői teendőit. A nyár folyamán cserkésztsízt rajparancsnokként ismét mozgótábort szervezett, amelynek lefolyásáról cikket írt évkönyvük számára. 1941 májusában szentbeszédet mondott a budai Sziklatemplomban, s ellátta a Bocskai-úti elemi iskola gyóntatói teendőit is.²⁷

Az 1941–1942. iskolai évben heti óráinak száma 13-ra csökkent. Ebben a tanévben latint, történelmet és földrajzot oktatott. Igazgatója megbízásából ellátta a VII/b. osztályfőnöki teendőit. Továbbra is ő vezette a tanári értekezletek jegyzőkönyveit. Nyáron továbbra is ellátta cserkésztsízi feladatait. Folytatta gyóntatói teendőit a Bocskai-úti elemi iskolában. Ezen kívül apátja megbízásából Zircen rendezte a rend központi levéltárának kéziratgyűjteményét, valamint térképtárát. Nagy munkabírást bizonyítja, hogy 1942. március 1-jétől a budai ciszterci plébánián helyettesítette az egyik bevonult segédlelkészt.²⁸

A rend apátja öt éves budai működése után, 1942 nyarán Bajára helyezte. Ezzel kapcsolatban intézményének 1942–1943-as évkönyvében a következőket olvashatjuk: *„Eltávozott társunk szorgos szerénységével, gyakorlati készségével és buzgalmával, az irodai teendők pontos szolgálatával, s a kirándulások megrendezésének fáradhatatlan gondosságával, eredményesen munkálkodott közre iskolánk nevelési tevékenységében.”*²⁹

Apátja döntése alapján tehát az 1942–1943-as tanévet a rend bajai, III. Béláról elnevezett gimnáziumában kezdte el. A tanév során heti 13 órában tanított történelmet, latint és földrajzot. Oktató munkáján kívül ellátta a tanári értekezletek jegyzői teendőit is. Irodai kisegítőként is működött, nyáron cserkésztsízi feladatokat látott el. Sőt, ő volt a Diákaptár őre is. Vezette az iskolai leventecsapat irodai ügykezelését. A levente őrsvezetői tanfolyamon előadást tartott, Amit a magyarság Európának adott címmel. Előadóként szerepelt a cserkész ifjúvezetőképző tanfolyamon is, ahol Népi műveltség, magyar műveltség, európai műveltség címmel tartott előadást. Közreműködött a szegedi levente ifjúvezetőképző tanfolyamon is.

Az intézményi feladatok ellátásán kívül a tanév során a helybeli közép fokú Kertészeti Tanintézet I–IV. évfolyamán gazdaságtörténetet oktatott heti nyolc órában. Oktatási teendőin kívül továbbra is ellátott lelkipásztori feladatokat is. Alkalmilag szentmiséket tartott a helybeli belvárosi templomban a ferenceseknél és a zárdában. Részt vett a helybeli katonaság húsvéti gyóntatásában. Az iskolai szünetekben pedig szülőfaluja lelkipásztorának segített.³⁰

Az intézet 1942–1943-as évkönyvében látott napvilágot a többéves szorgos munkája eredményeképpen megírt: Vázlatok a magyar földön 800 éves ciszterci rend munkájáról című dolgozata. Munkáját a szakemberek oly nagyra értékelték, hogy az később különnyomatban, könyv alakban is napvilágot látott. Tanulmányát a rend történészei jelenleg is egyik alapmunkaként kezelik.

A szokásos bevezető után témájával kapcsolatos mondanivalóját tizenkét fejezetben fejtette ki. Az első részben az imádkozó ciszterciekről írt, akik életében a napi zsolozsmázás központi szerepet kapott. Ezt követően a szerzetesek lelkipásztorkodó, majd tanítói tevékenységéről szólt. Miután a fentiekkel kapcsolatban összefoglalta mondanivalóját, a cisztercieknek a tudományban, a művészetek fejlesztésében, a mindenkori uralkodók szolgálatában és a honvédelemben végzett tevékenységét érintette. Ezt követően arról szólt, hogy milyen munkát végeztek a rend tagjai a mezőgazdálkodás, az ipar és a kereskedelem, valamint a szociális munka terén. Munkája utolsó részében a ciszterci apácákról szólt.

A szentgotthárdi apátság gazdaságtörténetéhez hasonlóan, ezt a munkáját is alapos forrás- és irodalomjegyzék követte. Ezt bizonyítja, hogy a 151 oldal terjedelmű monográfiából 25 oldalt szánt a források és a felhasznált irodalom bemutatására. Munkája végén sajnálattal jegyezte meg, hogy helyhiány miatt nem tudott részletes jegyzetapparátust közreadni.

Az 1943–1944-es tanévben heti 16 órában oktatott történelmet, latint és honvédelmi ismereteket. Osztályfőnöke volt a IV. osztálynak. Ő volt a tanári értekezletek jegyzője is. Az igazgatói irodában kisegítőként működött. A tanévben vezette a Diákkaptárt.

Cserkésztszítként vezette az iskolai levontecsapat irodai ügykezelését. Előadásokat tartott a cserkész őrsvetetői tanfolyamon. Továbbra is oktatott a helyi Kertészeti Tanintézetben gazdaságtörténetet. Áldozópapként alkalmi szentmiséket tartott a belvárosi templomban, a ference-

seknél, valamint a zárdában. Részt vett a helybeli katonaság húsvéti gyóntatásában. Az iskolai szünetben segített szülőfaluja lelkipásztornak.³¹

1944 nyarán apátja a rend székesfehérvári, Szent Istvánról elnevezett gimnáziumába helyezte. Amikor idekerült, már a Szovjetunió Vörös Hadseregének csapatai gyors ütemben közeledtek Magyarország felé. 1944 szeptember végén átlépték a határt. Mintegy fél év múlva elérték Székesfehérvárt is. A város front alatti életében rendkívül talpraesetten viselkedett. Nyelvtudása segítette abban, hogy a Vörös Hadsereg parancsnokságán a település katonai felszabadítása után néhány nappal megjelenhetett. A parancsnoknál elérte, hogy a ciszterci rendház külön fegyveres őrt kapott, s így a házat belső károsodás nem érthette. A harcok elmúltával tevékenyen részt vett a rendház és a gimnázium rendbehozatalában, főleg az ablakok beüvegezésében és a tető cserepezésében.³²

Életének új szakasza kezdődött el, amikor 1946 nyarán Endrédy Vendel apát Székesfehérvárról a rend egri rendházába helyezte, ahol az egyházi iskolák 1948-as nyári államosításáig a gimnáziumban és a hozzá tartozó általános iskolában egyaránt oktatott. Sőt, ő végezte az irodai munkákat is. Egyidejűleg, mint meghívott előadó, tanított a helybeli Érseki Jogakadémián is. Talán itt mutatkozott meg legjobban tanítványaihoz való alkalmazkodása. Volt olyan időszak, hogy reggel 8-tól 9-ig az általános iskola első osztályosait készítette elő az első szentgyónásra, szentáldozásra, 9-től 10-ig pedig a jogászoknak adott elő egyetemi szinten újkori történelmet.³³

A rendi gimnázium államosítása után továbbra is Egerben maradhatott. Az 1948–1949-es tanévben, az államosítás utáni első évben, a helyi érseki Hittudományi Főiskola teológiai tanulmányokra előkészítő tanfolyamán oktatott. A tanfolyamon Czapik Gyula érsek többször is meglátogatta és nagy elismeréssel szólott munkájáról.³⁴

1949 nyarán azonban, jelenleg ismeretlen okból, el kellett hagynia Egert. Ekkor szülőfalujába ment szüleihez, s ott mint kisegítő családtag a hétköznapi munkát végzett, vasárnaponként pedig segített a helybeli plébánosnak. A vasárnapi nagymiséket mindig ő tartotta.³⁵ Szülőfalujában 1950 nyaráig tevékenykedett.

Ekkor ismét Egerbe került, ahol a ciszterci plébánián működött, igaz, csak megtűrtként. Egerbe kerülésétől kezdve a plébánián, a szentbeszédek kivéve, minden pasztorációs munkában részt vett. Mivel kitűnő technikai érzéke volt, a templomban kisebb javításokat is végzett.

Tevékenysége révén a templom vízvezetékét kapott, mosdóval és zuhanyzóval. Mint jeles műértő, felismerte, hogy a tumbához alkalmazott, feketére mázolt gyertyatartók a főoltáron maradt eredeti barokk gyertyatartók tartozékai és szorgalmazta azok restaurálását. Miután ez megtörtént, az istenháza gyönyörű barokk gyertyatartó sorozathoz jutott.³⁶

Ismételt Egerbe kerülése után a Werner apát utca 9. sz. alatt lakott (jelenleg Bródy Sándor utca). Ez a lakás a ciszterci rendházban volt. Itt élt a rendház 1950. június 16-i államosításáig, Debreceni Imre Szixtusz rendtársával együtt, aki akkor a rend helybeli Szent Bernát templomának plébánosa volt.³⁷

Kalász Elek az 1948-ban betiltott cserkészlet szellemében egri évei alatt maga köré gyűjtötte a fiúkat, több családot, akikkel rendszeresen kirándult a Bükkben. A túrákon mindig volt táborigényes, melynek keretében nevelte és oktatta egyházas, keresztény szellemben a diákokat. Az 1950-es évek elején, hivatalos rendelkezés szerint minden intézménynek és lakóháznak elrendelték a Lakónyilvántartás című hivatalos dokumentum vezetését, melyet a rendőrség hitelesítve adott ki. A ciszterci templom Széchenyi u. 15. sz. házra a rendőrség természetesen nem adta ki az említett nyilvántartási könyvet, mert a középületben, amilyen a templom volt, nem lehetett hivatalosan lakás. Ezért Kalász Elek a templom címére nem jelenthette be állandó lakóhelyét. Így Ambrus Adrienn szülei lakására jelentették be az ő kérésükre, ami természetesen nagy kockázattal járt abban az időszakban. A bejelentés után Kalász Elek az említett lakóházba költözött, amely a Telekessy utcában állott. 1961 nyaráig a szerzetes pap ebben a lakásban viszonylag nyugodt körülmények között élhetett. Ekkor azonban váratlan esemény történt: egy jelenleg már nem ismert dátumú napon, éjjel a rendőrség egyszerre házkutatást tartott az országban, így Egerben is, a volt rendtagok állandó bejelentett lakóhelyén, sőt a templomban is.

E házkutatás a ciszterci rend tagjainak politikai megfélemlítését és elnémitását szolgálta. Ennek következtében például Hegyi Kapisztrán egykori egri ciszterci perjelt világi papnak vette át az egri érsek; ezt követően Zaránkon plébánosi funkciót látott el. Azonban a fenti házkutatást követően eljárást indítottak ellene azon címen, hogy a fiatalsággal illegálisan foglalkozik. Az eljárást követte az állami hatóság utasítására, még fiatal korában a nyugdíjaztatása. Ezt követően Hegyi Kapisztrán Pannonhalmára, a Papi Szociális Otthonba került, és ott élt 1992-ben bekövetkezett haláláig.

A házkutatást követően rendőrségi eljárás folyt Kalász Elek ellen is, amely Egerből történő kényszerű elköltöztetését eredményezte. Hegyi Kapisztránhoz hasonlóan ő is a pannonhalmi Szociális Otthonba került és ott élt haláláig.³⁸

1961 Húsvétja után került az említett otthonba, ahol mint házimunkás végzett különféle kisebb, elsősorban asztalosí javításokat. 1966-tól az otthonban gondozottként élt, de amíg lehetett, szívesen ment bárhová pasztorációs munkára, ahová hívták, avagy küldték. Kitartással gyűjtötte szülőhelyén tett látogatásai alkalmával annak történeti adatait, melyek felhasználásával számos történeti tárgyú előadást tartott a pannonhalmi Szociális Otthonban. Precízen fogalmazott kultúrtörténeti előadásait mindenki szívesen hallgatta.³⁹

Kalász Elek érdekes egyéniség volt. Kisebb, szűk körű társaságban mindig jókedvűnek mutatkozott. Szeretett tréfálkozni, szinte mesterkéltnél jókedvvel tréfálkozott. A visszaemlékezők szerint azonban külső derűje mintha csak bizonyos belső feszültség időnkénti levezetése lett volna. Tulajdonképpen senki előtt sem nyílt meg igazán. Nagyon zárkózott, saját útjain járó természete szinte a mogorvaságig visszahúzódóvá tette. Különösen jellemző volt ez rá a halála előtti években, melyet természetesen befolyásolt időközben bekövetkező betegsége is. Egészen haláláig a pontos, szinte kínosan aprólékos munka jellemezte.

Szülőföldjéhez haláláig melegen ragaszkodott. Talán itt érezte magát igazán jól. Még Pannonhalmáról is szülőfalujának Árpád-kori műemlék temploma foglalkoztatta. Szívósan küzdötte ki annak restaurálását az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőségen. Amikor ideje engedte, természetesen évente egyszer-kétszer kedves városába, Egerbe is el látogatott. Ilyenkor jobbára Ambrus Adrienn családjánál érkezett.

Halála előtt néhány évvel szülőfalujában érte egy kisebb agyvérzés is, amely után a miskolci kórházban feküdt. 1974 tavaszán is nagyon kézsült a szülőfalujában töltendő szabadságra. Május 15-én azonban újabb agyvérzést kapott. Ekkor a budapesti Széher úti kórházba szállították kezelésre. Az agyvérzés következtében jobboldala teljesen megbénult, s elvesztette beszédkészségét is. 1974. május 20-án délelőtt 10 órakor tüdőgyulladás vetett véget szorgos életének. A fenti napon hunyt el életének 69., szerzetességének 49., áldozópapságának 44. évében, a szentségekkel megerősítve. Beszterelésére 1974. május 30-án került sor a budapesti Farkasréti temetőben. Ezt követően június 4-én szülőfalujában, Tornaszentandrásón helyezték örök nyugalomra. Az engesztelő szentmise-

áldozatot Pannonhalmán kívül a temetés napján, június 4-én Torna-szentandráson, Budapesten pedig június 6-án a budai Szent Imre plébániatemplomban mutatták be.

Földi maradványait szülőfaluja általa restauráltatott Árpád-kori temploma tövében helyezték el. E sír mementóként hirdeti értékes, nem mindennapi életútját.

Annak ellenére, hogy Kalász Mihály Elek életútja rendkívüli, a halála óta eltelt negyedszázad alatt senki sem vállalkozott életútjának feldolgozására. Ez késztetett engem arra, hogy az edelényi Városi Könyvtár igazgatójának, Laki-Lukács Lászlónak a megbízásából foglalkozzak életével és munkásságával. A rendelkezésemre álló, viszonylag kevés idő alatt, sikerült róla minden fontosabbnak ítélt forrást feltárnom, beleértve még élő személyek visszaemlékezéseit is. Előadásom befejezésekképpen legkitűnőbb adatszolgáltatóm, Ambrus Adrienn egri nyugalmazott mérnök visszaemlékezéséből idézek, melyet 1999. szeptember 20-án vetett papírra: *„Ennyi év után sem homályosult bennem dr. Kalász Elek megbecsülése, értéke és tisztelete. A kiemelkedő tudású történészt, hazáját mélyen szerető és szolgáló magyart, szülőfalujához hűségesen ragaszkodó, nevelői hivatásában mindenáron helytálló ciszterci tanárt ismertem meg, tiszteletet érdemlő egyéniségében. Rátermettsége, tudása, jelleme, mély szerzetesi életszemlélete, szerzetestanári nevelői hivatása vezérelte tetteit. De ezt dr. Kalász Eleknél is derékba törte a Magyarországot és a nemzetet sújtó kommunizmus diktatúrája. A magyarságpolitika vértanúságának végtelen sorába örökre beírandó az ő élete és neve, vértelen áldozatot vállaló magyar hősként.”*

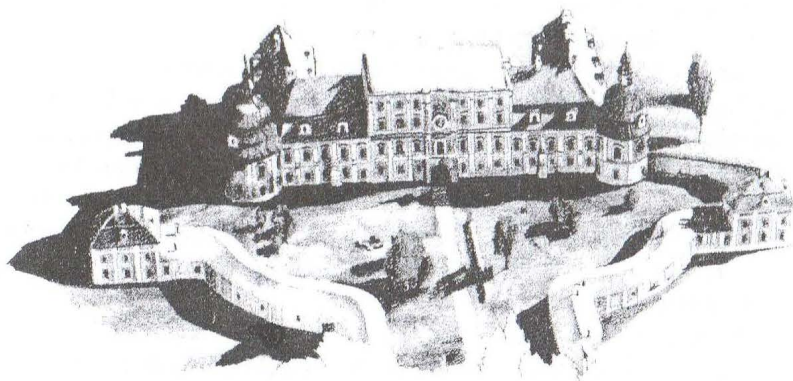
Elhangzott 1999. november 9-én, kedden 17.30 órai kezdettel az edelényi Városi Könyvtárban rendezett Kalász Elek emlékestén.

Jegyzetek

- ¹ Dr. Kalász Mihály Elek (Feljegyzés a szerzetes tanár életéről halálát követően. Dátum nélkül. — Hervay Ferenc Levente, a rend jelenlegi Zircen élő történészének dokumentuma.)
- ² Uo.
- ³ A ciszterci rend egri főgimnáziumának értesítője (a továbbiakban: Értesítő) az 1920–1921. iskolai évről. Eger, 1921.; 11.
- ⁴ Uo.
- ⁵ Értesítő az 1921–1922. iskolai évről. Eger, 1922.; 14.
- ⁶ Uo.
- ⁷ Értesítő az 1922–1923. évről. Eger, 1923.; 14.
- ⁸ Uo. 17.; 18.
- ⁹ Értesítő az 1923–1924. iskolai évről. Eger, 1924.; 8.
- ¹⁰ Uo. 8.
- ¹¹ Értesítő az 1924–1925. iskolai évről. Eger, 1925.; 7.
- ¹² Uo. 8.
- ¹³ Uo. 17.
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ Adatgyűjtő lap a Magyar egyházi személyek 1945/94. című életrajzgyűjteményhez. (Hervay Ferenc Levente által rendelkezésemre bocsátott dokumentum.)
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ Dr. Kalász Mihály Elek (Hervay Ferenc Levente dokumentuma.)
- ¹⁹ Adatgyűjtő lap a Magyar egyházi személyek 1945/94. című életrajzgyűjteményhez. (Hervay Ferenc Levente által rendelkezésemre bocsátott dokumentum.)
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Dr. Kalász Mihály Elek (Hervay Ferenc Levente dokumentuma.)
- ²² Uo.
- ²³ Uo.
- ²⁴ A ciszterci rend budapesti Szent Imre Gimnáziumának értesítője (Továbbiakban Értesítő) az 1937–1938. iskolai évről. Bp. 1938.; 26.; 54–55.; 58.
- ²⁵ Értesítő az 1938–1939. iskolai évről. Bp. 1939.; 50–51.; 54.
- ²⁶ Értesítő az 1939–1940. iskolai évről. Bp. 1940.; 82–83.; 86.
- ²⁷ Értesítő az 1940–1941. iskolai évről. Bp. 1941.; 62–63.; 66.

- ²⁸ Értésítő az 1941–1942. iskolai évről. Bp. 1942.; 13.; 26.
- ²⁹ A budai Szent Imre Gimnázium évkönyve az 1942–1943. iskolai évről. Bp. 1943.; 30.
- ³⁰ A ciszterci rend bajai III. Béla gimnáziumának évkönyve az 1942–1943. iskolai évről. Baja, 1943.; 160.; 162–163.; 166.
- ³¹ Értésítő az 1943–1944. iskolai évről. Baja, 1944.; 14–15.; 16–17.
- ³² Dr. Kalász Mihály Elek (Hervay Ferenc Levente dokumentuma)
- ³³ Uo.
- ³⁴ Uo.
- ³⁵ Uo.
- ³⁶ Uo.
- ³⁷ Uo.
- ³⁸ Uo.
- ³⁹ Uo.

* * *



*Az edelényi kastély
Fazekas Péter grafikája*

Rózsa Gábor

**Fridrich János fényírdája:
„Atelier” 1905.**

FRIDRICH JÁNOS Edelényben született 125 évvel ezelőtt, 1874. szeptember 7-én. Szülei Fridrich Antal rk. kántortanító és Füst Erzsébet. János negyedik gyermeke a családnak és még hatan születnek utána. Őt gyermeket, három fiút és két lányt temet el a házaspár Edelényben. Az édesapa 1892-ben, 52 éves korában hunyt el Edelényben, 24 év itteni szolgálat után. A nagy család ezt követően kerülhet el a településről. Csak a Szentesen 1958-ban elhunyt János fiuk sorsáról tudunk. Szíves figyelmükbe ajánljuk Rózsa Gábor úr irását a Magyar Múzeumok tavaszi számából.

Napfény-fotográfiai műtermét az edelényi születésű fényíró mester 1905-ben építette fel az egykori „Görög Udvar”-ban, a szentesi magyar ortodox kistemplom háta mögött. Miskolci tanonc-, kassai és szombathelyi vándorévek után a Hertzl (Hegedűs)-féle piactéri műteremben lett fotográfus segéd, majd mestere halála után azt vezette tovább „Hegedűs utóda”-ként. Jó közepes amatőr szinten rajzolt és festegetett is. Beállítási mindig „festőiek” maradtak...

Kosztá József és Lakos János Pál festőművészeknek amolyan házi-fényképészévé lett, s mint ilyen nagyon közel került a Kecskeméti Művésztelepet alapító Révész Imréhez és tanítványaihoz. Műtermének vendégei közt Rudnay Gyulát, a vásárhelyi festők közül Tornyai Jánost és Endre Bélát említhetjük. Szentesen neki volt legjobb érzéke a művészetek tiszteletére és megbecsültetésére. Kiváló szeme volt a helyi szobrászok, Koncz Antal és Örkényi Strasszer István munkáinak fotográfiai szintű elismertetéséhez.

Műtermében a város művészei és amatőrjei rendszeresen összegyűltek. Az 1908. évi kamaratárlatát Joó Béla festőművésznak rendezte. Ezt ábrázolja a műterem főfalán lévő ősfotográfiából nagyított fotóposzter.

A villanyvilágítás kezdete előtt fényudvaros műtermében kiváló minőségű zsáner- és csoportképeket készített. Laboratóriuma is az udvarról tükörrel belőtt, ablakában óriási kondenzor-lencsékkel párhuzamo-

sított fénynyalábbal működött. Alapszerszáma egy 90 cm képátmérőjű, egyedi iparművészeti álló fakamera és egy ezzel konform faliprojektor volt. A felvételező objektívet áthelyezve a nagyítóba, a képalkotás tárgy/kép fényirtjának torzításait így küszöbölhette ki.

Óriási fakameráját szekérre rakva még a századforduló előtt készített szabadtéri felvételeket, melyeket több bázisú (sztereo) felvételezési technikával akár mérőképeknek is tekinthetnénk. A megrendelők kérésére anilin festékekkel színezett óriási tájképeket (poszterokat) is „festett”. A szentesi nép ezeket nevezte „föstmény”-nek, és a jómódúak mind tőle rendelték azokat.

1880-tól gyűjtötte a magyar és idegen nyelvű fotográfiai irodalmat. Szakkönyvtára 450 kötetből áll, képzőművészeti köteteit a családi hagyatéknak őrzi. Majd minden fotóművészeti eljárást kipróbált, de különösen a grafikai hatású képmódosító eljárásokat és a különböző alapú nyomtatásokat kedvelte. (Dolgozott kőre, fémre és selyemvásznonra is.) Papírképeinek mívés kereteit (passepartout) is maga préselte. Gép- és műszerparkját folyamatosan modernizálta, a villanó magnézium, majd a villanyfény bevezetése után is inkább a természetes szórt fényvel, annak derítésével operált. A hosszabb megvilágítások miatt alkalmazott vas fej- és kéztámasztó állványai, tükrös retus-asztalai, napfény-másoló fakeretei, képfelület-módosító „szatináló” hengerei, és teljes laborfelszerelése képezik az ipartörténeti bemutatóhely berendezését.

Modern kézi kameráival mindig jelen volt a város nagy eseményein. Rendszeresen fényképezett a piacokon, iskolákban, esküvőkön, templomokban is. Megörökítette a város jellegzetes középületeit, de a tanyák világát is. Még a cigánysorra is szívesen járt, ahonnan a festőművész barátoknak hozott előfényképeket egy-egy beállított, vagy ellesett jelenetről. A szentesi Koszta József valamennyi festményét üveglemez-negatívra rögzítette. Néprajzi felvételei között páratlan értékűek is akadnak. A műterem falán ezekből láthatunk mozaikfalakat.

Mindhárom leányát fotográfusnak tanította. Tanoncéveik után a segédei, majd halálával az utódai, szerszámainak megőrzői, művészetének követői lettek: Massányiné, Erzsébet apja műtermében folytatta a fotós ipart 1985-ig, majd a közbenjárásunkra 1989-ben a Megyei Közgyűlésnek ajánlotta föl azt. Rágyánszkyne, a mester középső, Katalin leánya a Horváth Mihály utcában rendezett be önálló műtermet, melyben több atyai örökű tárgyat őrzött meg. Legkisebb leánya Ida, Tokácsli Lajos festőművész felesége pedig több pótolhatatlan értékű családi relikviát és

mesterségbeli dokumentumot adományozott a múzeumnak. Jó emlékezetének köszönhetően ma is tudunk gyűjteni a mester módszereiről, és műkedvelő baráti köréről is hiteles adatokat.

A tárgyak között kb. 20 db felvevő kamera, 15 db másoló és nagyító gép, stabil retus-asztalok, mobil dobozok, különleges lámpák, és korabeli laboratóriumi berendezések is vannak eredeti bútorok környezetében. A gyűjteményt jótékonyan egészíti ki a Horváth Mihály Gimnázium fizika- és kémia-szertárának néhány Calderoni-féle ívfényes projektora, dianézője és filmvetítője, valamint a régi rajz-szertár művészettörténeti képanyaga.

A fényirda belépő előterében Massányiné tanítványa, Szabóné, Remsző Erzsébet (Böbe-Foto) működteti fotómunka-felvevő és -árusító video-boltját, és szerződésünk szerint biztosítja a gyűjtemény megtekintését, melyet audiovizuális segédletekkel is támogat. A műterem mögött toldalékképpen hozzáépített kiszolgáló raktár és fotótár működik, amelybe patrióták ajándékai és alkalmi vásárlások révén folyamatosan gyűlik a Fridrich-fotó pozitív-anyag. Eddig összesen kb. 2000 darab üveg-, 18 ezer síkfilm, és 1500 különböző méretű és árnyalatú papírkép reprezentálja a rögzített pillanatokot, ami vizuális néprajzi és várostörténeti, valamint a helyi amatőr művészet történetének „aranybányája”.

Folyamatos feldolgozását és az emlékhely szakmai felügyeletét a Péter Pál Polgárházban működő Helytörténeti Gyűjtemény vezetője látja el. Az egész a Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet felügyelete és igazgatása alá tartozik.

Juhász Márta főépítész tervei szerint a napfényudvar felől egy sétáló tér épül, melynek tervezett mobil-műtárgya egy napóra lesz acéltükrökkel. Minden kerek napfényes órában be-betűznek majd a kis laboratórium ablakán. Így jelzik az egyre múlt Időt, s közben hirdetik a vidék egyetlen épségben rekonstruált fényírdája nagyszerűségét, az utókornak megmentett teljességével.

*In: Szentesi múzsák új menedékei / Rózsa Gábor ==
Magyar Múzeumok. 5. évf. 1. sz. (1999. tavasz) p. 44-45.*

KRÓNKA

Kéry Gyula

Jenő Főherceg a boldvai kastélyban (1911-ben)

Jenő főherceg, az osztrák és magyar hadsereg daliás táborszernagya, a máltai lovagrend nagymestere, egyike az ős Habsburg–törzs legnemeesebb hajtásainak. Nagy tudása és műveltsége, lebilincselő egyénisége és az a nyíltan bevallott rokonszenve, melyet hazánk iránt érez, általános tiszteletet szerzett nevének. Amikor — több mint egy évtizeddel ezelőtt — Magyarországon állomásozott, nemcsak Budapesten, hanem a vidéki városokban is, ahol megfordult, mindenütt tüntető szeretettel fogadták. És amikor katonai hivatása innen elszólította, a legszebb emlékekkel hagyta el Magyarországot, ahova mindig örömmel tér vissza, valahányszor a király őt mint csapatfőfelügyelőt katonai szemlére kirendeli.

Jenő főherceg legutóbb április első napjain időzött Budapesten és elnökkölt a katonai hadi játékokon. Ezt megelőzően is járt Magyarországon, s az erdélyi hadtest fölött tartott szemlét. Székhelyéről, Innsbruckból indult el Szmrecsányi ezredes szárnysegéd, Andrics százados adjutáns kíséretében és Magyarország messzenyúló országutain robogott karcsú automobiljával Erdélybe. A katonai szemle után elhatározta, hogy Debrecenbe megy és megtekinti a Hortobágyot, amelynek szépsége egykoron, amikor Debrecenben állomásozott, kitörölhetetlen nyomot hagyott lelkében.

Utazása közben a főherceg mindent megfigyelt. Érdekesebb megfigyeléseit jegyzőkönyvében följegyezte és ha valamely táj szépsége, egy-egy várrom vagy falusi parasztház figyelmét felkeltette, utasította Andrics századost, aki jeles amateur-fényképész, hogy arról fölvételt készítsen. A főherceg nemcsak katonai szemlét tartott, hanem tanulmányutat is tett magyarországi körutazásán.

Debrecenből a főherceg Borsod megye felé irányította automobilját. Boldvára indult őgróf Pallavicini Adolf családjának látogatására azon szándékkal, hogy két napot ott töltsön és azután folytatja útját a Tátrába. Elutazás előtt a főherceg táviratban kérdést intézett az őgrófhhoz, nem volna-e kellemetlen neki, ha két napot boldvai kastélyában töltené.

Egyúttal kifejezte azon óhaját, hogy szeretné, ha a család valamennyi tagját otthon találná. Pallavicini őrgróf nyomban válaszolt: A főherceg látogatását kitüntető szerencsének tartja és mindent elkövet, hogy a főherceg minél kellemesebben érezze magát.

A boldvai kastély dombon áll és messze kimagaslik a községből. Híres kastély. Valamikor ott lakott a világszép Szathmáry–Király Zsuzsánna és uralkodott a férfiszíveken. A kastély mellett hatholdas park terül el, telve a fák, bokrok, virágok, főképp rózsák különféle fajával. Ezt a kis paradicsomot négyesi Szepessy Kálmán, az egykori huszártiszt gondolja, akit a borsod megyei Gülbabának, a rózsák atyjának neveztek el gyönyörű rózsáiért, amelyek közt a saját tenyésztésű rózsák is bármely rózsafajjal kiállják a versenyt.

A park alsó részén a Boldva folyó (ma Bódva) csendes folyását megéleinkíti a vízi malom kerekeinek csobogása. A Boldva túlsó partján, néhány száz lépésnyire, a Sajó vizének ezüst sávja fut le a völgybe. Azon túl, a szemhatár végén hegysorok láthatók. Esőre hajló időben északon feltűnnek az ég alján a Kárpátok hótakarta ormai, s derült időben az úgynevezett Morgó szőlőhegyről délen a tiszai füzeseket lehet látni. Olyan nyájas és szép vidéke van a Boldva völgyének, hogy aki egyszer látta, soha el nem felejt. Én minden alkalmat felhasználok, hogy — ha miként most rokonlátogatóban járok — mind gyakrabban gyönyörködhessem e kies táj szépségében.

A kastély szomszédságában áll a pálosok (A szerző téved, bencés apátság volt Boldván, mely a második tatárjárás alkalmával, 1285-ben pusztulhatott el és csak a templomát építették újjá. /A szerk./) régi apátsági temploma, amelyről azt állítják, hogy ott fedezték fel a XIII. századból való Halotti Beszédet, legrégibb írott emlékünket.

A kastélyban nagy a sürgés–forgás. Virágdíszit ölt minden épület. A falakon virág–girlandok függenek, a bejáronál pálmák állnak sorfalat. A kastély ormán nagy nemzeti zászló leng. Eközben az országúton, mint egy úszó fehér hattyú, feltűnik Jenő főherceg automobilja, amely néhány perc múltán már berobog a kastély udvarára. A főherceget, aki tábor-szernagyi egyenruhát viselt és Andrics százados adjutáns kíséretében érkezett meg, a Pallavicini őrgróf család fogadta. Ott voltak: Pallavicini Adolf őrgróf és neje, Anna őrgrófné, Pallavicini Alfréd őrgróf és neje, báró Nopcsa Ilona, Nopcsa Elek báró és neje, Zselénszky Matild grófnő leánya, továbbá Pallavicini Teréz, Vera, Mária őrgrófnők és négyesi Szepessy Kálmán.

A főherceg kézszorítással üdvözölte az őrgrófi család minden tagját és örömet nyilvánította, hogy alkalma van őket meglátogatni. Majd körülnézett és gyönyörködött a pazar virágdíszítésben.

— Valóban gyönyörű, rózsák és pálmák közt járunk! — mondta a főherceg.

Ezután föl kísérték a kastély emeletén berendezett lakosztályba. A szalonjában biedermeier-bútorok vannak, köztük egy pamlag, amelyet István főherceg, Magyarország nádora használt.

Jenő főherceg csak rövid ideig maradt lakosztályában; csakhamar lejött és vidáman diskurálva, a park iránt érdeklődött. Az őrgrófi család kíséretében elindult a park megtekintésére.

Séta közben Pallavicini Anna őrgrófné és négyesi Szepessy Kálmán adtak fölvilágosítást a főhercegnek, aki meg-megállt egy-egy fánál, bokornál vagy virágnál. Följegyezte nevüket, hogy a szebb példányt megrendelhesse verstverteni várkastélyának parkjába.

— Ön nagy botanikus — szólt a főherceg Szepessyhez — ismeri-e azt a vízi növényt, amelyet latinul úgy hívnak (és itt a főherceg egy latin nevet mondott, amelyet Szepessy sohasem hallott és a növényt sem ismeri).

— Tehát olyan ritka növény — folytatta a főherceg — melyet még ön sem ismer!

Elmondta azután, hogy nővére, a spanyol anyakirálynő utazásai alkalmából látta valahol ezt a szép vízi növényt, s habár mindenütt keresette, évekig nem tudott hozzájutni. Most azonban már van néhány példánya a madridi királyi palota parkjában.

Az egyik kerti út fordulójánál szemébe tűnt a pálosok régi apátsági temploma. Nagy figyelemmel hallgatta a templom történetét és adjutánjának fényképező gépével ő maga fotografálta le a történelmi nevezetességű templomot.

A kísérő társaság egyik tagja elismerően szólt a főherceg magyar beszédéről, mire a főherceg tréfásan így válaszolt:

— Be tudom bizonyítani, hogy ön nem tud jól magyarul. Mondja meg, mit jelent az a szó: *uszkár*?

A kérdezt nem tudta megmondani.

— Hát — folytatta a főherceg — mit jelent ez a szó: *országglár*?

A kérdezt erre sem tudott felelni.

A főherceg nevetve magyarázta meg, hogy az uszkár a fekete, úgynevezett puli-kutyát jelenti, (az uszkár nem puli: két különböző fajta! /A szerk./) országlárnak pedig régen a minisztert nevezték.

Érdeklődéssel nézte a főherceg a park egy magasabb pontján elhelyezett és a kuruc-világból megmaradt kettős ércszobrot, amely Frangepánt és Zrínyit ábrázolja a csatában, amint karddal a kezükben támadják az ellenséget.

A társaság körülülte a kerti asztalokat. Az egyik asztalnál a főherceg Pallavicini Anna őrgrófnének rajzok kíséretében magyarázta, hogy Kolozsvárról Debrecenen át merre jöttek Boldvára. Elmondta, hogy útközben sokat látott, tapasztalt és jegyzett föl magának. Évek óta nem járt Magyarországon, mely idő alatt a városok és községek bámulatos haladást tettek. A magyar nép igen tisztességtudó és olyan előzékeny, amelynek példáit másutt sehol sem tapasztalta.

Míg a főherceg Anna őrgrófnéval társalgott, a másik kerti asztalnál Pallavicini Teréz őrgrófnő kedves epizódot mondott el a főhercegről. Egy alkalommal a főherceg egy társaságot, melyben Teréz őrgrófnő is részt vett, meginvitált versverteni várkastélyába déjeuner-re. Minthogy a várkastély magas hegyen van, a várhegy alján az automobilból kiszálltak és gyalog indultak fel a várba. Útközben egy tisztáson a főherceg megmutatta híres kútját, melyből kitűnő forrásvizet merítenek. A kút azonban nehezen járt, mire a főherceg magyarul így szólt a közelben álló két, tiroli öltözetet viselő legényhez:

— Gyertek fiúk, húzzátok meg a kutat!

És kitudódott, hogy a főherceg szolgálatában több magyar fiú van alkalmazva, akikkel magyarul beszél.

Jenő főhercegnek a magyarok iránt való szimpátiáját bizonyítja az is, hogy szárnysegédjeül magyar embert: Szimrecsányi ezredest választotta.

A főherceg a társaság kíséretében folytatta sétáját a parkban és a Boldva folyó partján, mely a parkhoz tartozik, gyönyörködött a naplementében.

— Nézze — szólt adjutánsához — milyen szép a naplemente a Sajó völgyben!

A folyó partján a főherceg észrevett egy hálót, amelyen Anna őrgrófné szokott halászni. Rögtön fölkapta, rákötötte a botra és megkísérelte a halászást. A halászás azonban nem sikerült, mert egyetlen hal sem akadt a hálóba.

Alkonyodott. A társaság visszatért a kastélyba.

Az esti harangszó után a kastély földszinti étkező-termében diner volt, amelyen a főhercegen kívül a Pallavicini őrgrófi család tagjai és Andrics százados adjutáns vettek részt.

Az asztal rózsákkal volt díszítve. A főherceg Pallavicini Alfréd örgróf és neje, Anna örgrófné között foglalt helyet. A diner igen kedélyesen folyt le, s a főherceg a leghízalgóbban nyilatkozott magyarországi tartózkodásáról, amely telve van színes és meleg impressziókkal.

A vendégszerető házigazda cigányról is gondoskodott, de előbb kérdést intézett a főherceghez, hogy nem lesz e a cigányzene alkalmatlan?

— A viláért sem — válaszolta a főherceg, — sőt ellenkezően, nagyon szeretem a magyar dalt és a magyar cigányt hallgatni!

A diner folyamán a főherceg, kezében pezsgős pohárral, felállt és ékes szavakban éltette az örgrófit és örgrófnét.

Diner után a főherceg meghívására a társaság felvonult a kastély emeleti termeibe, ahol házi hangversenyt rögtönöztek. Nopcsa Ilona bárónő hegedűn játszott, Pallavicini Teréz örgrófnő zongorán adott elő magyar dalokat, amelyeknek szövegét a főherceg számára Pallavicini Mária örgrófnő írta le és végül a főherceg kívánságára Pallavicini Alfréd örgróf Mária grófnővel többször eljárta a csárdást.

A társaság vidám hangulatban maradt együtt éjfélutánig, amikor a főherceg órájára tekintve, elnézést kért, hogy ilyen sokáig fárasztotta őket. „De olyan kellemesen telt el az este” — mondta a főherceg, — „hogy valóban megfeledeztem az időről.”

Másnap a főherceg már kora reggel a parkban sétált, miközben komornyikját magához intette és figyelmeztette, hogy:

— Van itt egy öreg úr, aki nagy botanikus. Nézd meg, mennyi szép virága van és meséld el majd Bécsben, hogy miket láttál Boldván.

Anna örgrófné volt az első, aki a főherceget reggel üdvözölte. A főherceg mosolyogva jelentette, hogy pompásan aludt és igen jól érzi magát. Csakhamar megjelentek az örgrófi család többi tagjai is és a délelőtt kedélyes beszélgetések és fényképfelvételek közt telt el.

Ezalatt a kastély kerítésén végig hosszú sorban kíváncsi emberfejek tűntek fel. A községben ugyanis híre ment, hogy az uraságnak főhercegi vendége van. Erre a hírre a község apraja–nagyja a kastély köré sereglett és felkapaszkodva a kerítésre, onnan bámészkodtak a parkban sétáló főhercegre.

Déltájban déjeuner volt, mely alkalomból négyesi Szepessy Kálmán a főherceg tiszteletére az asztalt a *Plumbago Coerulea* nevű gyönyörű kékszínű virággal díszítette. A főherceg a virágdíszre megjegyezte:

— Szép a kék szín, a hűség jelképe!

A déjeuner folyamán a főherceg ismét felállt és azon igérettel búcsúzott, hogy máskor is ellátogat Boldvára. Pallavicini Adolf őrgróf hátláját fejezte ki a főhercegnek ama nagy kitüntetésért, hogy családját magas látogatásával kitüntette. Lelke mélyéből mondja ő is: A viszontlátásra!

Déjeuner után a főherceg lakosztályába vonult, de rövid idő múlva úti köpenyegében visszatért és megköszönve az igaz magyar vendégszeretetet, amellyel elhalmozták, meleg kézszorítással vett búcsút az őrgrófi családtól.

Ezután adjutánsával együtt az automobilra szállt. E pillanatban a hölgyek harmatos rózsákkal teleszórták az automobilt, ami mélyen meghatotta a főherceget, aki virágokkal megrakottan, a községbeliek lelkes ünneplése közben, robogott el Poprád felé.

Néhány nap múlva a főherceg megbízásából Andrics százados adjutánstól Poprádról képes levelezőlap érkezett e sorok kíséretében:

„Milyen szép napsugaras napokat töltöttünk Boldván és milyen hideg és komor idő van itt!”

Jenő herceg, amint hazaérkezett székhelyére, a boldvai látogatás emlékééről megküldte Pallavicini Anna őrgrófnénak a főhercegi aranykoronával díszített keretben és sajátkezű aláírásával ellátott fényképét. A boldvai kastély falába pedig azóta emléktáblát illesztettek, amelynek aranybetűs fölírása a következő:

„E szerény hajlékunkat Ő Fensége Jenő főherceg táborszernagy, hadseregfelügyelő, a máltai lovagrend nagymestere magas látogatásával tüntette ki és két napot családjunk körében töltött. E feledhetetlen szép napok emlékét örökké megőrizzük szívünkben!”

*A főhercegi látogatásról az ORSZÁG-VILÁG KÉPES HETILAP
32. évfolyamának 18. számában, mely 1911. április 30-án jelent meg,
látott napvilágot a fenti tudósítás. A négy oldalas cikket
a látogatás alkalmával készült fotók színesítik.*

* * *

A Somogyi – Fekete család

Somogyi László

BORSOD

*A hőskor nyomain komolyan mélézgat a vándor
S nagyságunk romján vágya ma gyászra vonul.
Láttam a puszta tanyát, a' hol ittanak egykor a hősek,
S lelkemen elrobogott mélyen a hajdani fény.
Hajdani fény, nagyság, hőskor hova tűntenek úgy el?
Most helyein az idők szélvésze kényre csapong!*

A fenti epigramma szerzője Somogyi László szuhogyi birtokos volt, és ifjúkorában, 1836-ban Kassán megjelent Bimbó Füzér című verseskötetében látott napvilágot. Az alábbiakban Szinnyei József Magyar írók élete és munkái XII. kötetében, mely 1908-ban jelent meg, fellelhető életrajzát közöljük.

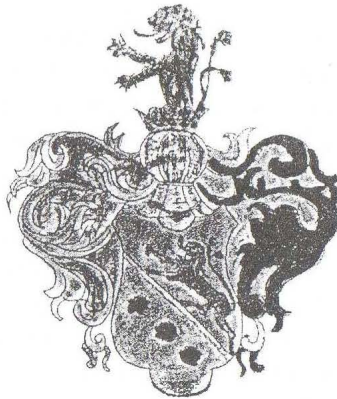
Somogyi László földbirtokos, nyug. kir. törvényszéki elnök, szül. 1815. aug. 16. Miskolcon (Borsod m.), elszegényedett nemes szülők fia; a gimnáziumot is ott végezte; 1832-ben a pesti egyetemre ment a bölcséletet hallgatni. Horvát István rendkívüli óráira is eljárt. Imre János bölcséleti tanárnak kedvelt tanítványa volt. 1834-ben Egerben hallgatta a bölcsélet II. évét és ott kezdett a költészettel foglalkozni. 1835-ben mint első éves joghallgató Kassára ment és 1836-ban a jogi pályát ott végezte. 1837-ben kezdte használni a Ladár keresztnevet László helyett. Ez évben hívta meg báró Maithényi Antal lipthói főispáni helyettes, titkárának és hozzá ment Pestre, hol április 15-én esküdött fel Végh István ítélőmester mellé jurátusnak. 1839. nov. 18-án ügyvédi vizsgát tett. 1840-ben a pozsonyi országgyűlésen volt Maithényi báróval. 1841-ben Maithényi Antalnak, ekkor már lipthói főispánnak uradalmi ügyésze, Liptó és Hont megyék táblabírája lett. Letette a váltóügyvédi vizsgát. 1843. ismét a pozsonyi országgyűlésre ment; ott jobban kiképezte magát az ének-, hegedű-, fuvola-, festészet- és rézmetszésben, azon idő alatt, míg az országgyűlés előtt a vizek szabályozására összeült országos küldöttség tollnokának alkalmazták. 1844. öröksége átvételére Miskolcra visszaköltözött. 1846. Borsod megye aljegyzője lett. 1848–49-ben mint a

borsod megyei önkéntes vadász-csapat tagja részt vett a hadjáratban. 1850. megnősült és Nemes Bükkre tette át lakását. 1861. Borsod megye törvényszéki bírójává választották, de e tisztségről az összes tisztkarral együtt leköszönvén, 1865. báró Vay Miklós főispán által másod alispánná nevezetett ki. 1867. az edelényi kerület Deák-párti programmal országgyűlési képviselővé választotta (Más forrás szerint 1865 és 1868 között volt az edelényi kerület országgyűlési képviselője. /A szerk./). 1872. a miskolci kir. törvényszék elnökévé nevezetett ki; 1876-ban elbetegedése miatt nyugalomba helyeztetett és szuhogyi (Borsod megye) birtokára vonult, hol 1890. március 15-én meghalt.

Költevényeket, beszélyeket, cikkeket irt a Hasznos Mulatságokba (1832. költ.); a Kovacsóczy Szemlélőjébe (1836. Sírvirágok, beszély); a Résztét Gyöngyeibe (1838. elb.); a Kovacsóczy Közlemények c. divatlapjába (1839. költ., 1841. két beszély); a Világba és a Nemzeti Újságba (1842. megyei tudósítások és cikkek németből ford.); a Nemzeti Almanachba (1842. költ.); a Pálffy Albert szerk. Közleménybe (1868. egy pár cikket, különösen a kir. tábla decentralizásáról).

Munkája: Bimbó Füzér. 1836. Kassa (versek). Kassán joghallgató korában (1836-ban) „Szerelem koszorúja” c. vígjátékot irt Komlósy szintársulata számára, mely megbukott. 1846-ban elbeszéléseit sajtó alá rendezte, melyek azonban kiadatlanok maradtak.

Álnevei és jegyje: Somogy Ladár, Sierra Leone, Sas Leo és S. L.



A Váradi Fekete család címere, 1618.

Török Éva

A Fekete család helyreállított hangácsi sírboltjának megáldása

Textus: V. Mózes 8:2

„Emlékezzél meg az egész útról, amelyen hordozott téged az Úr, a te Istened.”

Az ige Izráel népét figyelmezteti, hogy emlékezzen vissza arra az útra, amelyen az Úr vezette őket.

Miért kell emlékezniük?

Nyilván azért, hogy szívükben hálát adjanak a múltért és megerősödjék Istenbe vetett hitük és bizalmuk a jövőre nézve.

Bennünket is emlékezésre hívott a mai napon a mi Urunk. Emlékezzünk a Váradi Fekete családra, akik több generáción keresztül Hangács községben éltek, a hangácsi református gyülekezetnek áldozatkész, hűséges tagjai voltak. Többen közülük a gyülekezet megbecsült tisztségviselőiként, főgondnokként tevékenykedtek.

Egyházi feljegyzések szerint Váradi Fekete Gábor 1815–1829; Váradi Fekete András 1854–1867; Váradi Fekete József 1867–1875; Váradi Fekete Pál 1920–1945 között volt a református egyház főgondnoka.

A mindenható Isten hív bennünket emlékezésre. A keresztyén ember életében minden visszaemlékezés egyben hálaadás is. Elődeink életében és saját életünkben is a visszatekintés által felismerjük azt, hogy milyen kegyelmesen vezérelt és szabadított meg küzdelmeink és próbáink szövevényéből az Isten. De leghatalmasabb cselekedetét irántunk Jézus Krisztusban vitte véghez, akiben és aki által Megváltónkká és Szabadítónkká lett.

A visszaemlékezés által a Váradi Fekete család ma élő leszármazottai és Istennek Hangácscon élő keresztyén népe elmondhatja: Áldott legyen az Úr neve, aki nemzedékről nemzedékre kiválasztott magának hitben élő, minden áldozatra kész embereket, akik az Ő dicsőségére és embertársaik javára tudtak élni és cselekedni!

A Példabeszédek könyvének írója ezt mondja: „Az igaznak az emlékezete áldott”. Legyen áldott mindazoknak emléke, akik itt nyugosznak.

A visszaemlékezéssel Isten nemcsak hálára indít, hanem azt akarja, hogy megerősödjék hitünk és bizalmunk a jövőre nézve. Az az Isten, aki

az előttünk járt nemzedékeket vezette, általuk nagy dolgokat cselekedett, ma bennünket is a hit és engedelmesség útján akar vezetni és eszközöként kíván felhasználni az Ő országa építésében.

Az előttünk járt nemzedékek hitben való élete legyen példa számunkra. Isten az Ő Igéje és Szentlelke által adjon erőt ahhoz, hogy az Ő útjain mi is mindvégig megmaradjunk. Ehhez vigyük magunkkal az ige biztatását: „*Ne félj, mert megváltottalak, neveden hívtalak téged, enyém vagy! Ne félj, mert én veled vagyok, ne csüggedj, mert én vagyok Istened, megerősítelek, sőt megsegítelek és igazságom jobbjával támogatlak!*”

Ámen

A Váradi Fekete család Hangácson elhunyt tagjai:

| | | Élt: |
|------------------|--|----------|
| 1783. okt. 2. | T. Fekete Bálint úr fiatskája, János | 1 napot |
| 1791. máj. 16. | T. Fekete Bálintné T. Szemere Borbála | [—] |
| 1794. aug. 6. | Fekete Pál úr | 77 év |
| 1802. máj. 29. | néhai Fekete Pál úr özvegye, Mezössy Zsuzsanna | 76 év |
| 1810. okt. 13. | Fekete Gábor úr fiatskája, János | 2 év |
| 1812. febr. 23. | Fekete Gábor leánykája, Julianna | 1 év |
| 1815. márc. 15. | Nagyváradi Fekete Bálint úr | 68 év |
| 1846. febr. 2. | Fekete Gábor úr fiatskája, László | 3 év |
| 1817. júl. 13. | Fekete Gábor kisasszonykája, Erzsébet | 10 hónap |
| 1819. márc. 3. | Fekete Gábor úr fiatskája, József | 4 hónap |
| 1819. aug. 2. | T. Fekete Gábor úr kisasszonykája, Susánna | 5 év |
| 1825. febr. 6. | Nagyváradi Fekete László hadnagy úr | 63 év |
| 1835. márc. 18. | Tek. Nagyváradi Fekete Gábor úr | 50 év |
| 1844. aug. 18. | Tek. özv. Fekete Gáborné, Runyai Soldos Mária | 61 év |
| 1852. júl. 11. | Ns. Fekete László úr özvegye, Szabaszlay Judit | 72 év |
| 1870. jún. 26. | T. Szathmáry Király Frigyes, Fekete Aurélia férje | 41 év |
| 1875. dec. 30. | T. Fekete András fb. neje, Ágoston Franciska | 60 év |
| 1878. aug. 14. | Kiss Aurélia, K. Kiss Jenő és Fekete Aurélia lánya | 11 hónap |
| 1880. dec. 28. | Váradi Fekete András földbirtokos | 74 év |
| 1881. szept. 28. | ifj. Kochen Valdemár, Fekete Aurélia férje | 29 év |

| | | |
|----------------|--|---------|
| 1885. dec. 23. | T. Fekete József úr, Miklós Amália férje | 65 évet |
| 1889. ápr. 7. | Kiss Margit, dr. Kiss Jenő és Fekete Aurélia lánya | 16 évet |
| 1890. dec. 15. | Miklósvári Miklós Amália, V. Fekete József özvegye | 64 évet |
| 1918. okt. 20. | özv. Kochen Valdemárné, V. Fekete Aurélia | 76 évet |
| 1958. júl. 1. | Várad Fekete Pál | 90 évet |
| 1959. jún. 14. | özv. Várad Fekete Pálné, Szakall Borbála | 77 évet |

Hangácson lett eltemetve (1984. jan. 28.) az utolsó Várad Fekete: ifj. Várad Fekete Pál, élt 76 évet.

Részletes program

1999. július 24.

- 10.30–11.00 óra Találkozás a hangácsi református lelkészi hivatalban
- 11.00–11.15 óra Közös felmenetel a református temetőbe
- 11.15-től Köszöntő beszédek
- Tar Pál** nagykövet úr, a család nevében
- Hajdú Zoltán** polgármester úr,
Hangács község nevében
- A Fekete család helyreállított sírboltjának megáldása: **Török Éva** lelképásztor
 - Tiszteletadás a Fekete család Hangácson elhunyt tagjainak.
Emlékező beszédet mond: **Somogyi Gábor**
 - Nyilas Samu: Fekete Dezső koporsója felett című versét elmondja: **Laki-Lukács László**
 - Énekel a hangácsi református énekkar
 - Közös felmenetel öreg **Pali** bácsiék helyreállított sírjához
 - A sír megáldása: **Kohajda Zoltán** rk. plébános
 - Somogyi Dezső: Az emlékek lován ma este visszatérek... c. versét szavalja: **Laki-Lukács László**
 - Énekel a hangácsi református énekkar

kb. 13.00 órakor Elbúcsúzás Hangácstól

Ebéd Edelőnyben, a Borsodi Tájházban (Borsodi út 155.)

Nyilas Samu

Fekete Dezső koporsója felett

Dallam: „Forró sóhajtások”

Pusztul a föld — s az ősz szelére
A falevél sárgulva száll...
És a családi szép reményre
Sötét vonást húz a halál.
Látjuk az őszi hervadásnak
Képét itt is e gyászpaddon
Kit szerettek — s most szánva szánnak:
Ott fekszik Ő hallgatagon.
Ifjú volt bár — az élet fáján
Mégis csak egy levél vala...
De jól futott a földi pályán,
S lehullva is nyomot hagyta.
Lelkét emelte az önérzet,
Szólt, tett, s küzdött rendületlenül!
Volt ereje és sokat bevezgett,
De sok maradt végezetlenül.
Szép múltja volt — s még szebb reménnyel
biztatta a távol jövő...
S megáldva gazdag szívvel, ésszel:
Jutott és tört előre Ő!
S hogy küzdelmeit megédesítse:
Otthont, családot alkotott —
És most halva! s kihűlve szíve
Szeretteire már nem dobog!

Sirassuk Őt — s az özvegyeknek
Fátylát vedd fel, hű neje!
S árván maradt két gyermekednek
Fejüket is az földje be.
S küldjétek egy sóhajt utána
Jó szülei, s testvérei!
És rátok, titeket megáldva
Vissza fog még tekinteni.

De csak lassan — ne bántsátok álmát
Csak csendesen zokogjatok!
Most lépi túl a föld határát
Fényt szórva rá a csillagok
S szabad utat nyitnak előtte
Az átpiruló föllegek —
S az ég lakói fenn karöltve
Neki már himnuszt zengenek.

Oh fényes szellem! mely leráztad
Már a földiség jegyeit:
Könnyes szemmel nézünk utánad
Barátaid s kedveseid.
Pályád, melyet híven futottál
Az égbe föl, magasra vitt...
S minket a földnek visszahagyta!
Legyenek áldva hamvaidd!

1873. november 8.

Nyilas Samu (Tiszaszederkény, 1830 – Miskolc, 1874) előbb szederkényi, majd miskolci református lelkész, költő.

Fekete Dezső (Hangács, 1839 – Miskolc, 1873) Borsod vármegye első aljegyzője, aki az 1873-as bécsi világiállítás küldötteként betegedett meg és hunyt el fekete himlőben. Nyilas Samu temette a miskolci Avasi-temetőbe.

Izsó Miklós 1862-ben róla készített medalionja — melyet híven őriz a család — örökítette meg arcának nemes vonásait.

* * *

Somogyi Dezső András

Az emlékek lován ma este visszatérek

Az emlékek lován ma este visszatérek
És egy ősi sírra borulok —
Búcsúzva, vérző szívvel
Egy délceg úrra gondolok.

Az emlékek lován ma este visszatérek
És ismét együtt van a nagy Család,
Hangácsi fészek — nem felejtjük
Varázsod örök sugarát!

Mi, unokák nem felejtünk,
Emlékeinktől szárnyat nyertünk.
Boldog ifjúság órái,
Hangácsi Ház!

A házra nem ismersz, s a kert
nem a régi, hiányoznak a fák
s az orgonák — hol egy drága
gondos kéztől ápolt virág?

Az emlékek lován ma este visszatérünk
és virágokat locsolunk,
Olyan szép lett a park és a Ház,
De meglátni ma csak én tudom.

Kinyíltak a régi rózsák s az orgonák:
„Látod — ezek az Általam
nevelt dáliák.”

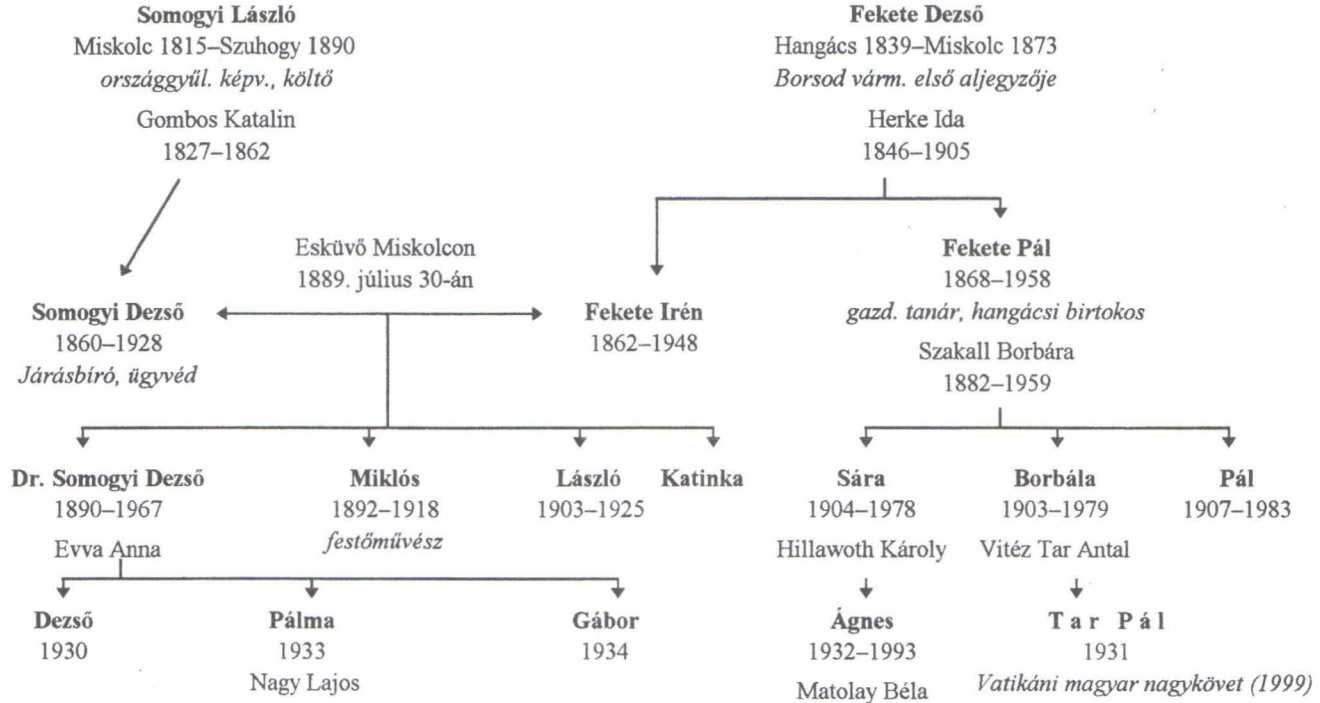
Így járunk egy éjen át csendesen,
minden régi rögön szemünk
Egy percre megpihen.
Olyan szép most a hangácsi
láthatár — kalászkok, szellő
és ragyogó napsugár.

Üt az óra! Búcsúzóra! Válni kell.
Végleg elválunk? Porból lettünk
és porrá válunk? Ez lesz a végzetem?

Az emlékek lován mindig visszatérek
Unokákról unokákra bennetek élek
Szellemünk örök örökség

Századokon át!

Somogyi –Fekete családja



A Miklós család hagyatéka az edelényi múzeumban



A miklósvári Miklós család Borsod vármegyei nemes család, mely erdélyi eredetű és a Rákóczi szabadságharc korában szakadt Magyarországra. Birtokközpontjuk a XIX. században Finke település volt. Házasságaik révén volt birtokuk Szabolcsban és Borsodban (Finkén kívül Hangácson, Alacskán, Mezőkeresztesen).

Tagjai a megyei, majd az országos közéletben jelentős szerepet vittek.

Ferenc (1796–1858) a szendrői járás főszolgabírája tizenegy éven át, majd Borsod vármegye másod alispánja. Jelentős szerepet vállalt 1848–49-ben is.

Gyula fia (1832–1894) fiatalon az 1848–49-es forradalom katonája, majd besorozták a császári hadseregbe. Az 1860-as években a szendrői járás főszolgabírája, 1871–1881 között az edelényi választókerület országgyűlési képviselője. 1879-től borászati kormánybiztos, a filoxera elleni harc fő szervezője.

Fiai is politikai pályára léptek. **Aladár** (1865–1904) huszárkapitány, **ifjabb Gyula** (1855–1923) jogászdoktor, 1894. nov. és 1896. ápr. között Borsod vármegye főispánja. **Ödön** (1856–1923) mérnök–közgazdász. Ödön tizenkét évig országgyűlési képviselő, államtitkár, a századfordulós római és párizsi vilákiállítások kormánybiztosa. Volt időszak, amikor Gyula és Ödön is képviselő, majd Ilona huguk férje, Ragályi Béla (1853–1921) váltja őket.

A család — a családfők a századvégtől a fővárosban dolgoznak —, főként Budapesten élt. Ödön a családi birtokközpontot Alacskára helyezi át, oda is temetkeznek. A nyarakat töltik csak itthon, a birtok bérbé van adva. A vidéki birtokok Ödön fiainak kezén az 1930-as években lassan elúsznak.

Aladár korán meghalt (39 évesen). Ifjabb Gyula családjáról nem tudunk. Ödönnek szintén három fia volt. **Ifjabb Ödön** (1880–1908) jogot végez, külügyi pályán indul, de fiatalon meghalt. **Elemér** (1882–1954) bölcsész, tanár, költő, író, tisztviselő. 1938-ban elhagyja az országot,

elhagyatva, gyermektelenül halt meg Santiago de Chilében. Ervin (1903–1988) mérnökember, a Fővárosi Hivatalban dolgozott. Az ő felesége volt Zabraczky Magdolna (1906–1998), gyermekük nem született.

Magda nénivel tartottuk a kapcsolatot. Látogattuk, leveleztünk vele, sokat segített. 1994-ben például, a Miklós Gyula halálának 100. évfordulójára rendezett emlékünnepegség kiállítási anyagához is kölcsönözött családi relikviákat. Halála után örököse hugának leánya, dr. Jánky Mária asszony lett.

Mária asszony a hagyaték felszámolásakor gondosan külön válogatta a Miklós családra vonatkozó, vele kapcsolatos dokumentumokat. A család fent említett tagjai közül többen szakírói és szépírói munkásságot is folytattak, ezért becses minden velük kapcsolatos anyag. A két bőrdnyei hagyaték feldolgozása folyamatban van. Szellemi értékének megítélése még a jövő feladata, de már most látszik: a családtagok életútjának számos egyedi, kurrens darabja került gyűjteményünkbe. Jelentős része az anyagnak a fotók százai, albumok. Híres pesti műtermek portréi, a későbbi időszakból amatőr felvételek albumokba rendezve. A fotók egy része az alacskai birtok életét, annak mindennapjait örökíti meg. Ezen felvételeket át is adtuk az Alacskai Tájháznak, Nagy Gábor úrnak. Néprajzi, helytörténeti értéket képviselnek számukra. Bemutatójukat 2000 tavaszán tervezik a Miklós Ödön nevét viselő iskolában.

Jelentős a Miklós Ödön szakírói munkáit, kiállítási díszalbumait tartalmazó rész, egyedülálló a Miklós Elemér munkáinak sora (több közülük az OSZK-ban sem található meg). Ennek feldolgozása, az elfeledett borsodi író kiemelése az ismeretlenségből kell legyen egyik legfőbb feladatunk. Publikálása elengedhetetlen.

A családi reliktumokat megőrző Miklós Ervin kedves tárgyai, gyermekkori írásai, származását igazoló keresztlevelek sora zárja az anyagot.

Edelényben a Miklós Gyula Kertbarátkör Slezsák Imre nyug. könyvtárigazgató vezetésével régtől fogva ápolja névadója emlékét (sír, emléktábla, emlékünnepegek). Múzeumunk is hű társ volt ebben, mostantól még inkább így kell ez legyen. Ígérjük, híven megőrizzük ez átadott családi értékeket, az igaz elődök példája erőt ad további munkálkodásunkhoz.

Köszönjük.

L.–L. L.

Hábel Györgyné

Csipkeverő tábor a Borsodi Tájházban

1999. július 30. – augusztus 1.

A tájház legújabb szerzeményei közé tartozik a Kachelmann Róbert által adományozott gazdag csipkegyűjtemény.

Ezek a több évtizedes használatban helyenként erősen megrongálódtak. A hozzáértő szem azonban így is csodálja a mintakincs szépségét, változatosságát, és a régi csipkeverők technikai tudását.

A **Csipkeverők Baráti Köre** — amely a Budapesten és környékén lakó csipkeverőket fogja össze — szívesen vállalkozott a csipkék feldolgozására, mintarajzaik elkészítésére, mai anyagból való újraverésére. Örömmel végzik ezt a munkát, mert egyrészt maguk is sokat tanulnak általa, másrészt, mert ezzel új életre kelnek a régi, elfeledett motívumok.

* * *

A vértanúk emléke egy régi karkötőn

Haláluk 150. évfordulóján, 1999. október 6-án az aradi vértanúkra emlékeztünk. A Borsodi Tájház Kachelmann textilgyűjteményében található egy szalag formájú gyöngyhímzéses női karkötő. Kék nefelejcs koszorú között közepén fekete betűk sorakoznak:

P. V. D. T. N. A. K. L. S.

Mit jelentenek ezek a betűk?

Minden betű egy-egy vértanúnak a nevét jelenti, a D betű kettőnek, az L betű háromnak a nevét jelenti. Hogy nevüket el ne felejtjük, össze vannak foglalva a következő mondatban:

Pannonia Vergisst Die Todten Nie Als Kläger Leben Sie.

(Magyarország nem felejt halottait, élnek ők, mint vádlók.)

Magyar változata:

**Pokol Vigye Dinasztia Tetteit Nemzetünk Átka Kísérje
Léptüket Sírjukig**

Tehát: 1. Pöltenberg Ernő, 2. Vécsey Károly gróf, 3. Damjanich János, 4. Desseffy Arisztid, 5. Török Ignác, 6. Nagy Sándor, 7. Aulich Lajos, 8. Knézich Károly, 9. Kiss Ernő, 10. Leiningen Károly gróf, 11. Láhner György, 12. Lázár Vilmos, 13. Schweidl József.

Az 1848–49-es magyar szabadságharc vérbefojtása után az igaz magyarság néma ellenállása idején hímezte, hordta készítője, hogy a drága halottak nevei feledésbe ne menjenek. Emlékezzünk mi is rájuk.

L.-L. L.

Szilasi szőttesek és vászonhímzések

A Bódva völgye egyik nagy múltú települése Bódvaszilás. Lakosainak száma több mint 1200 fő, határa nagy kiterjedésű. Erdői mellett híres volt gyümölcs- és káposztatermesztése, melyeket piacokon árúsított. Lakosai e vidéken meglehetősen jó módban éltek. A település 1921–1938 és 1945–1950 között járási székhely is lévén, egyfajta politikai, kulturális és egyházi központja is a vidéknek.

A két világháború közötti időszakban a polgárosodó lakosság, a családok férjhez menendő lányaik stafírungjába egyre több és „hímesebb” darabokat készítettek. Két helybéli fiatal, Demény Rózsa és Koleszár Krisztián a tervezett I. Szilasi Napra összegyűjtötte a település egy részéről (idő hiányában) a ládafiák mélyéről a régi, egyre ritkábban használatos szőtteket és hímzésekkel díszített vásznakat, melyeknek becsülete nagyon alábbhagyott e vidéken is.

Gyűlt-gyűlt az anyag. Sokszínű, változatos, nagyszámú anyag „jött össze”. Időben, technikában, színekben csoportok képződtek a bemutatandó textilekben, amelyeket a kiállítási hely lehetőségei miatt nagyon válogatni kellett. Szent István ünnepére kész kellett lenni a kiállításnak. Utolsó este szorgos kezek sora vasalta a százakra menő anyagot a művelődési ház nagytermében.

A régi tiszta szoba hangulatát idézte a „kakasos” mintájú textilekkel felöltöztetett, régi bútorokat is felhasználó sarka a kiállításnak. Számos ingváll és bőgatya, végvászna, zsákok voltak láthatók a nyitott ládában. A nagyterem asztalain szinte időrendben, a kézimunka divatot követve voltak láthatók:

- Piros, piros–fehér szőttesek, parasztsíkös ill. felszedett technikával készítve. Sütőruha, szakajtókendő, nyoszolyó– (dorozsba)kendő, vőféléykendő, asztalterítő, gyúrósorc. A századelőn készült darabokon a „rozsmaringos minta” számtalan változata volt látható.
- Piros, piros–kék keresztszemes (merkolt) kendők, lepedők, dísztrölközők, hosszúkendők a század elejéről.
- Színes felszedett szőtteskendők az első világháborús időt követő időszakból. A szövés egészen az 50-es évekig élő tevékenység volt a faluban.
- Nagy egységet képviselt a „kalotás” kézimunkák sora. Erős színekkel varrva kosárkendő, gyúrósorc, dísztrölköző, néhány abrosz. Több igényes, jól szerkesztett, magas technikai tudással készült darab volt köztük.
- A legnagyobb számban a színes keresztszemes technikával készült „kalácskendő” került elő, volt látható. Motívumai a vidéken ismert,

már kézimunka könyvek használatát feltételező sorminták voltak. Készültek e díszítéssel kosárkendők, abroszok is. Szerették a nemzeti színekkel, piros–zölddel hímezett munkákat is.

- Sajátos színfoltot képviselt két rokon technika: a rakott szőttes és a fűzött technikával nagyon színes, sokszor fényes fonal felhasználásával készült kosárkendők, surcok, asztalterítők csoportja. A nagy technikai tudást, türelmet igénylő időigényes munkák hatását, megjelenését rontja a túlzásfoltosság, az erős színek alkalmazása. Itt nagyon érezhető volt a „tótos” hatás. A kalotás munkák és e csoport darabjait széles rojtkötések díszítették.

Két asztalon sajátos munkák foglaltak helyet:

- Fehér, vagdalásos technikával és nagyon gazdag aszúrozással készített terítők, abroszok. Kitől tanulták a bódvaszilasi lányok e technikát? Berke János református kántortanító úr feleségétől, a református lányok — mondták a gyűjtések során. Ízléses, magas technikai színvonalon elkészített darabok ezek.
- Fehér szőttes abroszok, kendők, melyek teljes egészében, a „fődjük” is, magából mintások voltak. Egy részük fényes, nyersszínű fonal felhasználásával is készült. Ezen igényes, ünnepi hatású munkák Szögligetről származtak, ottani felgyűjtésük elengedhetetlen a jövőben.

Összefoglalva a kiállításon látottakat: az anyag híven reprezentálta a település ügyes, szorgos lányainak igényes kézimunkázását. Motívumai, technikája beilleszkedik a Bódva menti települések gazdag textil-hagyományába. Motívumai közül egyedül a „kakasos” szőttesminta, amellyel még máshol eddig nem találkozhattunk. A bőség volt meglepő. A bódvaszilasi „Felvégben” is meg kellene tartani e gyűjtést jövőre és érdemes lenne lerajzolni, dokumentálni a település teljes textilkincsét.

Sokan látták helybéliek és vendégek a kiállítást, bár csak négy napig lehetett együtt az anyag. Örvendetes és példaértékű, hogy van település, amelynek egyes lakosai is odafigyelnek falujuk rejtett értékeire és mások figyelmét is ráirányítják e textilekre.

L.–L. L.

A XXII. HONISMERETI AKADÉMIA KITÜNTETETTJE

Zalaegerszeg, 1999. július 5.

A Honismereti Szövetség elnöksége a B–A–Z Megyei
Honismereti Egyesület javaslata alapján 1999-ben

Honismereti Munkáért Emlékéremmel

tüntette ki

LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓT

„Laki-Lukács László Miskolcon született 1953. július 10-én, jelenleg az edelényi Városi Rendezvények Háza és Könyvtár igazgatója. A Debreceni Tanítóképzőben szerzett népművelő–könyvtáros diplomát, majd az ELTE könyvtár szakán bővítette szakmai ismereteit. 1977-ben díszítőművészeti körvezetői, 1987-ben honismereti szakkörvezetői képe­ sítést kapott. 1992-től vezetőségi tagja a Borsod–Abaúj–Zemplén Me­ gyei Honismereti Egyesületnek, szerkesztőbizottsági tagja az egyesület kiadásában megjelenő Szülőföldünk című kiadványnak, ahol maga is több közleményt jelentetett meg szűkebb páttriája, a Bódva–völgy és a Cserehát helytörténetéből. Az 1990-ben megnyitott Borsodi Tájház megálmodója és létrehozója, amelynek mai napig vezetője.

Tevékenységének köszönhetően rendkívül élénk a szellemi és kultu­ rális élet Edelényben. Szerkesztésében a változatos tartalmú *Edelényi füzetek* sorozatnak eddig több mint tíz kötete jelent meg. A Debreceni Bibliofil Műhely jelentette meg *Szöttesek, keresztzemes vászonhímzések Lakon 1890–1925* című gyűjtését, egyik szerzője volt az Észak­ magyarországi Turistakalauzok sorozat Cserehátról szóló kötetének. A *Tanulmányok a Bódva völgye múltjából* című kiadványnak szintén egyik szerzője.”

In: Honismeret; a Honismereti Szövetség folyóirata / szerk. Halász Péter . - 27. évf. 5. sz. (1999 október), 14. p.

E M L É K L A P

B. TÓTH ILLÉS

múcsonyi lakos, nyugalmazott középiskolai tanárnak, az edelényi Izsó Miklós Gimnázium volt tanáranak, helytörténeti kutatónak aranydiplomájának átadása alkalmából Múcsony község Önkormányzat Képviselőtestülete Emléklapot adományozott, melyet a Kalász László Általános Iskola névadó ünnepségén 1999. október 16-án Viszlai Viktor polgármester adott át.

* * *

BÉRES JÁNOS

nyugalmazott középiskolai tanárnak, Edelény városban végzett közéleti munkájáért vasdiplomájának átadása alkalmából Edelény város Önkormányzatának Képviselőtestülete Emléklapot adományozott, melyet az október 23-i ünnepi testületi ülésen adtak át.

D Í S Z O K L E V É L

Edelény város Önkormányzata

NAGY BÉLA

nyugalmazott iskolaigazgató úrnak a közoktatásban
több évtizeden át végzett kimagasló munkájának elismeréséért;

ANDÓ PÁL

úrnak Edelény város sportéletében
több évtizeden át végzett kimagasló,
eredményes munkájának elismeréseként

DÍSZOKLEVELET

adományozott, melyet az október 23-i ünnepi testületi ülésen adtak át.

**A XXXVI. Istvánffy Gyula
honismereti pályázat
Bódva menti eredményei
1999**

Felnőtt kategória

- I. díj **HADOBÁS PÁL**
Edelény, a VRHK munkatársa
Az Edelényi Városi Könyvtár kiadványai a sajtó tükrében.
Edelény (Helytörténeti olvasókönyv)
Egy református tábori lelkész második világháborús emlékei (Soltész Pál)
A Magyar Úttörő Szövetség és a KISZ kitüntetései és jelvényei (Érem- és jelvénygyűjteményem ismertetése)
Két falerisztikai dolgozat
Szemere Gyula (1898–1981) katonai pályafutása

- III. díj **MOLNÁR ISTVÁNNÉ**
Edelény, nyug. vezető óvónő:
Hagyományos paraszti gazdálkodás
(Életutam első szakasza)

Életút kategória

- I. díj **KOLESZÁR KRISZTIÁN**
Bódvaszilás, a VRHK munkatársa (Edelény)
Vázlatok Bódvaszilás történetéből (1945–1965)

Pénzjutalom

KISFALUSI JÁNOS
Viszló, nyug. paróchus, hely- és egyháztörténeti kutató
A hazánkból kivándoroltakról
Iskola-történetek
Lakóhelyismeret
Mária eljegyzése és a kánai menyegző

Ifjúsági kategória

I díj **GÁLL ATTILA**

*Komjáti. Az edelényi Izsó Miklós Gimnáziumban érettségizett
1999-ben. Jelenleg a debreceni KLTE hallgatója*

Mentalitás, életmód, életvitel a századelőn

GRATULÁLUNK!

A pályamunkák a
Városi Könyvtár Helyismereti Adattárában
megtalálhatók.



Fazekas Péter grafikája

K Ö N Y V E S P O L C

Tanulmányok a Bódva völgye múltjából

Szerkesztette: **Bodnár Mónika és Rémiás Tibor**

Putnok, 1999. Gömöri Múzeum és Baráti Köre, 806 old.

(Múzeumi Könyvtár 5.)

Régi adósság törlesztésére került sor, amikor a közelmúltban napvilágot látott ez az eredetileg monográfiának szánt vaskos kötet. A sok érdekességet rejtő szép vidékről eddig ugyanis nem adtak ki tudományos igényű összefoglaló munkát. Bár tanulmányok, újságcikkek szép számmal születtek az elmúlt évtizedekben a Bódva-völgyről és egyes településeiről, sőt, néhány monográfia is megjelent, de olyan rendszeres, komplex, interdiszciplináris kutatások, mint amilyenek például *Gömörben* 15 éve folynak, korábban nem történtek a hangulatos kis folyó mentén. (A régebbi irodalomból kiemelkedik Szabó Béla *Bódva-völgyi képeskönyve* (1956), az 1959-es *Szendrő*– és az 1973-as *Edelény-monográfia*. Szuhay Péter: *A Szendrő környéki falvak paraszti gazdálkodása a kapitalizmus időszakában* (1982) és Dénes György: *A Bódvaszilasi-medence 700 éves története* (1983) című munkája, Bódi Erzsébet, illetve Krasínska, E. – Kantor, R. szerzőpáros *Derenkről* szóló könyve, újabban pedig az edelényi *Városi Könyvtár* kiadványai érdemelnek említést.) Ezt a hiányt kívánja pótolni, ha csak részben is, a szóban forgó tanulmánygyűjtemény, amely az 1991-től több éven át végzett kutatások eredménye, s amelynek közreműködői — a Borsod megyeiek mellett — *Budapestről, Debrecenből és Szlovákiából* verbuválódtak (közülük többen tudományterületük legelső vonalát képviselik), jelezve a vidékünk iránt megnyilvánuló széleskörű érdeklődést.

A négy nyelvű szerkesztői előszót követően 26 szerző 31 tanulmánya olvasható a kötetben, öt témakörbe csoportosítva (természetismeret, régészet és történelem, népismeret, topográfia, források és forrásmagyarázatok), többszáz tételes összevont irodalomjegyzék kíséretében. A maga módján mindegyik értekezés kiváló munka, belőlük alapos tájékozottságot és biztos eligazodást nyerhet az érdeklődő az adott témakörben. Sok új adatot, eddig ismeretlen tényeket, összefüggéseket ismerhetünk meg a könyvet lapozgatva. Az olvasó örömeire szolgál, hogy a kutatók nem álltak meg az országhatárnál, hanem a *Bódva Szlovákiában* levő forrás-

vidékét és felső szakaszát is bevonták a vizsgálódásba. Így a folyó teljes hosszát körülölelő vidéket történetében, társadalmi és gazdasági fejlődésében, néprajzában, művészetében, irodalmában és természeti adottságaiban egységes egészként szemlélhetjük, ellentétben a korábbi felfogással, amely szerint mintha csak *Hidvégardónál* eredt volna a Bódva.

A rendelkezésünkre álló terjedelmi keretek között nincs lehetőség a tanulmányok részletes bemutatására, ezért csupán jelzésszerűen utalunk rájuk. A természeti környezet egy-egy szeletét *Szabó József* (geomorfológiai adottságok) és *Juhász Lajos* (halfauna, madárvilág) dolgozta fel. A régészeti emlékeket a kőkorról (*L'ubomíra Kaminska – Ringer Árpád*), az őskor utolsó évezredéről (*B. Hellebrandt Magdolna*), valamint a honfoglalás és kora Árpád-kori településtörténetről (*Wolf Mária*) szóló tanulmányok veszik számba. *Dénes György* a térség Árpád-kori történetét a tatárjárásig mutatja be. *Szabadfalvi József* az életmód, *Szalipszki Péter* a településszerkezet, *Csiki Tamás* pedig (három tanulmányban) az infrastruktúra kialakulásának és a gazdasági élet néhány meghatározó elemének a történetével foglalkozik. Kiemelkedő értéke a kötetnek *Paládi-Kovács Attila* kismonográfiának is beillő munkája a Bódva-völgy népi gazdálkodásáról. A vidék néprajzának egy-egy területét kiváló etnográfusok vizsgálták és írták meg a tanulmánygyűjtemény számára (*Hoffman Tamás – naplóíró parasztemberek*, *Szabó László – mezőgazdasági munkaszervezet*, *Viszóczy Ilona – a lakáskultúra változásai Tornabarakonyban*, *Bődi Erzsébet – táplálkozáskultúra*, *Bodnár Mónika – a lakosság etnikai és vallási összetétele*, *Bartha Elek – vallási néprajz*, *Magyar Zoltán – Szent László-hagyományok*, *Laki-Lukács László – temetkezési szokások*, *Ág Tibor – színjátékszerű népszokások*). Itt említjük meg a vállalkozás talán legfontosabb új eredményét: *Kertész István* martonyi földműves régóta ismert, de eddig csak kéziratban tanulmányozható, hatalmas terjedelmű (1821 oldalas), az 1873–1912. években írt naplójának sokoldalú ismertetését, elemzését. Három tanulmány is foglalkozik a paraszti írásbeliségnek ezzel a páratlan emlékével (a kézirat „felfedezője”, *Hoffman Tamás*, valamint *Csiki Tamás* és *Rémiás Tibor*). *Bodnár Mónika* a Bódva völgye körülhatárolására tesz kísérletet (ilyen nevű tájegységet ugyanis többnyire hiába keresünk a különböző topográfiákban, a köztudatban beleolvad a környező területekbe, kistájakba). *Gyulai Éva* a 18–19. századi országismertető munkák és útleírások Bódva-völgyre vonatkozó adatait ismerteti. *Fehér József* a folyó mentének irodalmi topográfiáját rajzolja meg. *Laki-Lukács László*

második tanulmánya a Bódva vidékének lelkész íróit, költőit, *Kárpáti László* a műemlék épületeket veszi számba. *Rémiás Tibor* forrásismeretében a Bódva *Torna megyei* szakaszának 18–19. századi szabályozási terveit közli. Végezetül a két igen gazdag adatbázis (a néprajzit *Hatvani Gábor*, a történetit *Gulya István* állította össze) a további kutatások serkentője, kiindulópontja lehet.

Elismerés illeti a két szerkesztőt a terjedelmes kötet összeállítása érdekében végzett sokéves kitartó munkáért. (*Dr. Bodnár Mónika* néprajzkutató, a putnoki *Gömöri Múzeum* igazgatója és *PhD. Rémiás Tibor*, a miskolci *Herman Ottó Múzeum* osztályvezetője maguk is a *Bódva völgyét* vallhatják szülőföldjüknek.) Nem volt könnyű feladat a rengeteg szerző kéziratát egységessé formálni. A logikus, áttekinthető szerkezet, a gördülékeny, választékos és élvezetes stílus, valamint a kellemes tipográfia arról tanúskodik, hogy jól birkóztak meg a szerkesztés buktatóival. Ha valamit kifogásolhatunk, az a könyvben közölt fényképek, ábrák minősége: itt–ott bizony élvezhetetlenek. De ez semmit sem von le a könyv és szerzőinek, szerkesztőinek érdeméből. Reméljük, hogy a vállalkozásnak lesz folytatása, és a kényszerű okokból most nem érintett témák egy hamarosan megjelenő újabb tanulmánykötetben kerülnek majd feldolgozásra.

Hadobás Sándor

* * *

EDELÉNY ÉS A BÓDVA VÖLGYE

Segédkönyv a helytörténet és a természetrajz tanításához
általános és középiskolák részére

Összeállította és szerkesztette: Hadobás Pál. Edelény, 1999. 189 p. ill.

Ismét egy újabb szép és tartalmas könyvvel gazdagodott a szűkebb haza: Borsod–Torna–Gömör. Olyannal, amelynek hasznosságához kétség sem férhet. Az Edelény és a Bódva völgye című kiadványnak az a célja, hogy megismertesse a szülőföld egy kicsiny darabjának történetét, műemlékeit, természeti értékeit. Ahhoz, hogy megszerethessük a szűkebb, majd távolabbi környezetünket — megyénket, hazánkat, Európát stb. — előbb mindenképpen saját falunkat, városunkat illik ismernünk.

A Hadobás Pál által szerkesztett könyv hiányt pótló. Kitűnően szolgálhatja nemcsak az általános és a középiskolai oktatást — a nevelést is. Okos tanítói, tanári segítség mellett minden diák megértheti: ahhoz, hogy Európát, világot szerető polgárok legyünk, szükséges a magunk értékeinek ismerete, szeretete is.

A könyv bizonyossága, hogy Edelénynek és a Bódva völgyének sok-sok olyan értéke van, amelyre joggal büszkék lehetnek lakói. A múlt ismerete pedig erőt adhat a térség mostani problémáinak megoldásához is.

A kötet első része — egyharmada — Edelény múltját gazdag szakirodalomra támaszkodva mutatja be. Érdeme, hogy a II. világháború és 1956 helytörténeti vonatkozásai is olvashatók.

Második része — kétharmada — a Bódva völgyét, annak 44 helységét tárja elénk. Itt inkább érezzük az ismertetés tömörségét, s némi aránytalanságot is, hiszen pl. Szendrő múltja szinte minden más helységnél gazdagabb.

A közzétett szakirodalom-jegyzék jó segítséget ad a felhasználóknak. Sajnálatos viszont, hogy kimaradt Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza és Wolf Mária régészeti munkája, jól lehet neve és cikke a 15. és 86. lapon is szerepel. A 44 faluról közöletlen, kéziratos anyagok találhatóak a megyei levéltárban, Borovszky Samu jegyzeteiként.

Az EDELÉNY ÉS A BÓDVA VÖLGYE című kiadvány jól tagolt, könnyen áttekinthető ismeretterjesztő mű. Értékét és hasznosságát növelik a benne található képek. Alkalmas nemcsak iskolai felhasználásra, de bárkinak kedves olvasmánya lehet, aki megyénk e szép vidéke helytörténete, természeti értékei iránt érdeklődik. Elolvasásra, tanulmányozásra jó szívvel ajánljuk.

Dr. Varga Gábor

ny. ref. főiskolai tanár, Hajdúböszörmény

Bevezetés Bódvaszilás és környéke helyismeretébe

Összeállította és szerkesztette: Koleszár Krisztián. Bódvaszilás, 1999.

A Bódvaszilason élő fiatalember, Koleszár Krisztián — aki ez évben szerzett környezetvédelmi mérnöki diplomát a Miskolci Egyetemen —, által szerkesztett, mintegy 80 oldalas könyv a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány és a Bódva-völgyi Oktatási Ellátási Körzet anyagi támogatásával jelent meg szeptemberben.

A kötet első harmada — egy bevezető olvasmány után —, négy leckebe szedve mutatja be Bódvaszilást, és az egykori járási székhelyet övező településeket: 1. lecke: Szögliget és Derenk; 2. lecke: Bódvaszilás; 3. lecke: Komjáti és Tornanádaska; 4. lecke: Bódvarákó, Tornaszentandrás és Tornabarakony.

A kötet kétharmadában szemelvényeket közöl Bódvaszilás környékének gazdag irodalmából. A természeti értékeken túl foglalkozik a műemlékekkel, birtokadományozó okleveleket ismertet magyarra fordítva az 1280-as évekből, a településekre vonatkozó adatokat közöl a 18. és 19. századból származó, nyomtatásban megjelent művekből, majd népdalokkal, mondákkal és a Szögligeten született költő, Fecske Csaba néhány, a szülőföldet idéző versével zárja az összeállítást.

A könyv végén gazdag irodalomjegyzék segíti a Bódvaszilást és környékét övező települések múltja iránt érdeklődő olvasót a további ismeretek megszerzésében.

A kis könyv jól szolgálhatja az ismertetett településeken élő gyermekek és felnőttek lakóhelyük iránti érdeklődésének kielégítését, az iskolában pedig a lakóhelyismeret tanítását.

H. P.

KÖNYVTÁRAK AZ EZREDFORDULÓ KÜSZÖBÉN

Ha ma, a második évezred végén valaki a könyvtári munka minőségéről elmélkedik, természetesen a számítástechnika, szoftver, hardver, public relation, internet, management, piackutatás és sok más okos fogalommal fejezi ki magát. Természetesen igaza van annak, aki így gondolja. A harmadik évezred küszöbén a könyvtáraknak új technológiákra van szükségük, új módszerekre a könyvtárak igazgatásában, új hozzáállásra a könyvtárhasználókhoz. A könyvtárosok tegnapi álmai valóra váltak és ma már a könyvtárak mindennapi életéhez tartoznak. Az interneten könnyen megtaláljuk a szomszéd város moziműsorát, vagy esetleg azt, milyen könyveket kínálnak és árulnak Tokióban, Londonban, vagy New York 64-ik utcáján. Elképesztően hatnak a legújabb autótípusokról szóló információk. Az internettel olyan árut vehet az ember, amiről a kitűnő reklámok hatása alatt azt hiszi, hogy feltétlenül szüksége van rá. Az információs technológia hatalmába kerítette a világot és villámgyorsan bekerült a könyvtárakba. Ha nem ma, holnap már biztosan a kisebb könyvtárakban is akárki információkhoz jut bármilyen témakörben, bármilyen terjedelemben. Információk, információk, információk. Mindenki hozzájut az információkhoz. A könyvtárosok lelkesednek, a nyilvánosság tapsol.

Ez az igazság a könyvtárakról az ezredfordulón. Mi mást tehetnék, mint hogy csatlakozzam a könyvtárosok általános eufóriájához, és beilleszem a mozaikba a saját kis köveimet.

Dicsekedhetnék a saját kitűnő számítástechnikai programunkkal, mindent tud és elintéz. Megvásárolja a könyveket, feldolgozza őket és kikölcsönzi. Előjegyzi a könyveket, a fegyelmezetlen olvasókat figyelmezteti és bírságolja. Megkeresi az adott témát és bibliográfiákat szerkeszt. Szeretnék hozzájárulni az igazság felderítéséhez és egy kicsit feltárni a problémákat is. Vannak viszont kételyeim. Az intuícióm azt sugallja, hogy nincs kimondva a teljes valóság és lehetnek egyéb árnyalatai, de nem láthatjuk, mert a fény egyoldalú. Tehát a könyvtárügyről kimondott igazság sem feltétlenül olyan, ahogy a fentiekben elmondtam.

Az ember viszont elővigyázatos. A könyvtáros lehetetlenné tenné magát, ha túlságosan kihangsúlyozná, hogy a könyvtáraknak az információn túl még egyéb feladataik is vannak. Voltak és még ma is sok helyen léteznek könyvtárak, ahol nemcsak a tudást bővítik, de a lelket is csiszolják. Nem túl sok könyvtáros foglalkozik ma ilyesmivel, nincs ma divatban, nincs pillanatnyi hatása és a nyilvánosság sem igényli. Igen, a szépirodalommal való munkáról beszélek. Kell még egyáltalán erről beszélni? Hisz erről már jóformán senki sem beszél. Talán az emberi szenvedélyről, szerelemről, irigységről, gyűlöletről, sérelemről, igazságról, szerencséről, nyomorról, haragról, förtelemről, erőről, gyengeségről így kell beszélni? Ki mondja meg ezt az embereknek, ha nem a könyvek?

Szükségünk van-e a szép könyvre az ezredfordulón? Érvényes ez a kérdés ma, tegnap, holnap? Nem tudom. Nem vagyok biztos abban, hogy hiányzik-e mindenkinek a szép könyv. Remélem, az emberek többsége szükségét érzi. Talán azért is, mert az irodalom tükrözi vissza azokat az értékes pillanatait az életnek, amikor úgy érzi az ember, hogy teljes életet él. Sokan állítják, hogy nem érdemes a szép könyvek kérdésével foglalkozni, mert az irodalom úgyszólván válságban van, és teljesen háttérbe szorítják az olcsó tévésorozatok, az örök Máriák, Esmeraldák. De léteznek emberek, köztük a könyvtárosok is, akiknek más a véleményük. Hiszik, hogy amíg léteznek hegyek, tavak, folyók, mezők, és amíg reggel a fehér köd fátyollal borítja a hegyeket és a déli nap beragyogja a gabona arany kalászeit, az esti harang zeng a templomtoronyból, s az éjnek lesznek titkai, mindig lesznek emberek, akik erről tanúvallomást tesznek. Évezredek során ez már kiállta a próbát. Ugyanakkor mások szívesen fogadják ezt a tanúvallomást, akár dal, legenda, regény vagy egyéb műfaj formájában.

Gyakran hallom könyvtárosoktól is, hogy csak szolgáltassunk információkat, és ne fecsérjünk könyvek fölötti álmodozással az időt. Bizonyára igazuk van. Az embereknek szükségük van pontos információkra és a könyvtárosnak kell ezeket nyújtani. Én viszont nem értek egyet azzal, hogy a könyvek fölött nem kell álmodozni. Irtózom attól a naptól, amikor az emberek nem fognak álmodozni a szép könyvek fölött. Nem fogtuk fel ugyanis, hogy az álmodozás még messziről sem lustaság. Az álmodozás felfrissíti a gondolatokat, úgy, mint a nyári eső felfrissíti a nap által perzselt rétet. Az álmodozás a gondolkodás ünnepe. Az álmodozás nem a valóságérzés elvesztése, hanem a realitás kiszínezése, hogy az elviselhető legyen.

A számítógép behozza az életünkbe a pontosságot, rendszert, rendet, a könyvtáros és az olvasó pedig alkalmazkodik. Jó, ha a könyvtárban rend van, de nem szükséges, hogy abszolutizáljuk. Ne ijesszük meg az olvasót steril könyvtári rendelővel, ahol kitépjük belőle az összes szenvedélyét és a helyükbe implantáljuk a hasznos információkat. Van egy rossz érzésem, hogy az ilyen rendelők már sikeresen működnek. Elfelejtettük, hogy a szenvedélyek nélküli ember lappangó erő, csak valamilyen természeti lehetőség, mint az izzó vas, mely a kalapácsütésre vár, hogy formát kapjon.

Gyakran hallom a politikusoktól, hogy a tájékozottság a demokrácia alapja. Talán igazuk van. Az az egyén, aki jól értesült az emberi jogokról, a saját állama jogi rendszeréről, tájékozottabb, jobb és jobban érzi a demokráciát. Lehet, hogy így van. Horatius kételkedik a jogok mindenhatóságában, mondván: QUID LEGES SINE MORIBUS – VANAE PROFICIUNT, vagyis: Mire valók a pusztá jogok, ha nincs erkölcs. Az erkölcsösség egyik alapja a szép könyv. Ott, ahol nem képes hatni a jog, és a jogról való jólértesültség, az irodalom igyekszik hatni az emberek szívére és gondolkodásmódjára. Végső esetben az írók programszerűen igyekeznek elérni ezt a célt. Már a múlt század derekán kijelentette Honoré de Balzac: „Az íróknak azt a célt kell maguk elé tűzniük, hogy erkölcsileg megjavítsák korukat, máskülönben csak hiú mulattatói az embereknek”. És szükséges-e ma a társadalom erkölcsi javulása? Mindenki állítja, hogy igen. Igazuk van. Mert ami régen bűnnek számított, az ma már jó erkölcs. Okos, jól értesült emberek a mindennapi élet tapasztalataiból kiindulva csak mosolyognak azon az állításon, hogy a szép könyv képes alapjában megváltoztatni az embert. Ezek a jól értesült emberek viszont nem veszik figyelembe azt az alapvető tényt, hogy a könyvek nem sietnek, van elég idejük, de a munkájuk alapos. Hatásuk emberi generációkon ível át, és az ember észre sem veszi, hogy megváltozott.

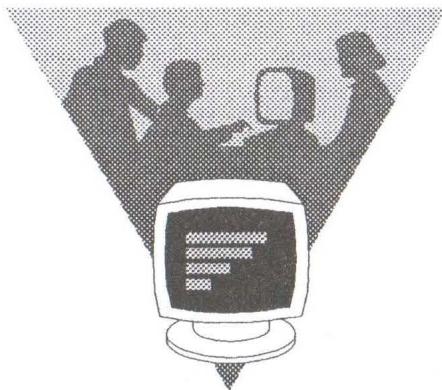
Az emberiség örök vágya a szépség és a szeretet után: ez az az ok, amiért érdemes a szép könyvvel törődni. A szépséget és a szeretetet nem lehet kiszámítani, lehetetlen képletben kifejezni, csak a tükröződését lehet ábrázolni. És ez a tükröződés a szép könyvekben található. Az életünkben viszont kifogyóban van a szépség és a szeretet. Ez nagyon rossz jelenség. Gondoljunk egy francia írónak, Henri-Frédéric Amielnek a szavaira: „Istenem, milyen sajnálatra méltóak lennénk, ha nem lenne a világon szépség és szeretet!” Adjunk azért az emberek kezébe szép könyvet.

Nagyon szép lenne elhinni azt, ami itt elhangzott. Lehetséges, hogy ez így nem teljesen igaz. Az is lehetséges, hogy a harmadik évezrednek érzelmektől mentes könyvtárosokra van szüksége és nem nosztalgizáló álmódosókra. Az is lehetséges, hogy amit itt kifejtettem, az szélmalom-harc. A szép könyv írója akkor Don Quijote és a könyvtáros Sancho Panza.

Nem tudom, önök hogy döntenek, de én elszegődtem Sancho Panzának.

Köszönöm a megtisztelő figyelmüket.

Elhangzott Miskolcon, 1999. október 29-én, a „Könyvtárak az ezredfordulón” című határmenti (szlovák–magyar) könyvtárostalálkozó szakmai tanácskozásán. Štefan Kolivoško a kassai megyei könyvtár igazgatóhelyettese.



**A Borsodi Tájház
gyűjteményének gyarapodását segítették
1999. júniusától**

| | |
|--|---------------------------|
| Csáky Imréné | Miskolc |
| Csizi János | Edelény, Tormás út |
| Deutseh Lajos | Bein Brek, Izrael |
| Ferenczi Istvánné sz. Kövesdi Erzsébet | Edelény, Petőfi út |
| Dr. Fülöp Jánosné | Edelény, Kővágó út |
| Hencs Pál | Edelény, Tormás út |
| Hodossy Gyula | Edelény, Antal György út |
| Hubay Ágnes | Miskolc |
| Dr. Janky Mária | Bp. |
| Juhász Pál | Edelény, Újtemplom út |
| Kachelmann Róbert | Bp. |
| Kiss István | Edelény–Finke |
| Koller Györgyné sz. Majthényi Emilia | Vác |
| Kovács János | Edelény, Tormás út |
| Laczkó Mária | Edelény, Antal György út |
| Majthényi Klára | Szombathely |
| Molnár Zoltán | Edelény, Borsodi út |
| Motko Bálintné | Edelény, Kossuth út |
| Salamonovics Aladár | Huston, USA |
| Somogyi Gábor | Bp. |
| Szabó József | Edelény, Mátyás király út |
| Orbán Józsefné, volt borsodi ref. lelkész özvegye | Csabdi |
| Vadász Csaba és felesége Verebélyi Ildikó | Nyíregyháza |
| Dr. Wolf Mária | Bp. |

K Ö S Z Ö N J Ü K !

* * *

Köszönet

DR. M. TAKÁCS LAJOSNAK,

aki a Borsodi Tájház Közleményei mind a hat számának a szöveg-
gondozói és korrektori, fárasztó hangyamunkáját elvégezte.

A szerkesztőség.

Tartalom

| | |
|---|----|
| Kalász László emlékfájára / Cs. Varga István | 3 |
| A költő nevét vették fel | 6 |
| ÉVFORDULÓK | |
| Múcsony 780 éves / Zsirosné dr. Jobbágy Mária | 7 |
| Majthényi Károly kiállítása / Laki-Lukács László | 17 |
| Menner Bernát, a tatai Esterházyak „hangászkarának” igazgatója / Gyűszű László | 22 |
| Adalékok Kalász Mihály Elek életéhez és munkásságához / dr. Szecskó Károly | 27 |
| Fridrich János fényírdája / Rózsa Gábor | 42 |
| KRÓNIKA | |
| Jenő Főherceg a boldvai kastélyban / Kéry Gyula | 45 |
| A Somogyi-Fekete család | |
| BORSOD / Somogyi László | 51 |
| Somogyi László életrajza | 51 |
| A Fekete család helyreállított hangácsi sírboltjának megáldása / Török Éva | 53 |
| A Váradi Fekete család Hangácson elhunyt tagjai | 54 |
| Fekete Dezső koporsója felett / Nyilas Samu | 56 |
| Az emlékek lován ma este visszatérek / Somogyi Dezső András | 58 |
| Somogyi-Fekete családfa | 59 |
| A Miklós család hagyatéka | 60 |
| Csipkeverő tábor a Borsodi Tájházban / Hábel Györgyné | 62 |
| A vértanúk emléke egy régi karkötőn / L.-L. L. | 62 |
| Szilasi szöttesek és vászonhímzések / L.-L. L. | 63 |
| KITÜNTETETTJEINK | 65 |
| KÖNYVESPOLC | 69 |
| Tanulmányok a Bódva völgye múltjából / Hadobás Sándor | 69 |
| Edelény és a Bódva völgye / dr. Varga Gábor | 72 |
| Bevezetés Bódvaszilás és környéke helyismeretébe / Hadobás Pál | 73 |
| Könyvtárak az ezredforduló küszöbén / Štefan Kolivoško | 74 |

A VÁROSI RENDEZVÉNYEK HÁZA
ÉS KÖNYVTÁR

meghirdeti a

**IV. BÓDVA-VÖLGYI — CSEREHÁTI
SZATHMÁRY KIRÁLY ÁDÁM
HONISMERETI GYŰJTŐPÁLYÁZATOT**

A pályázat nyílt, bárki részt vehet rajta. Egy pályázó több pályamunkát is benyújthat, egy közösség is készíthet pályamunkát. Pályázni lehet a **területről szóló** néprajz, a helytörténet, természetismeret körébe tartozó bármilyen téma feldolgozásával.

Beküldési határidő ifjúsági és felnőtt kategóriában:

2000. február 1.

Eredményhirdetés: 2000. március 15.

Díjak: értékes pénz- és tárgyjutalmak.

Különdíj: Edelény város díja

Ajánlott témakörök:

- visszaemlékezések, önéletrajzok
- egy család történetét dokumentáló fotósorozat
- családi levéltárak, iratok felkutatása és ismertetése
- útszéli kereszttek (leírás, történet, fotó, rajz)
- sírfeliratok egy adott településen
- híres–neves emberek sírjai (pap, tanító, előljáró) egy településen
- kismesterségek, mesteremberek egy településen.

Érdeklődni, felvilágosítást kérni:

a Városi Könyvtárban, Edelényben lehet.

JÓ KUTATÓMUNKÁT. SZÉP DOLGOZATOKAT!